

สงครามยูเครน

สงครามร้อนแรกในสงครามเย็นใหม่

UKRAINE WAR

THE FIRST HOT WAR

===== IN =====

THE NEW COLD WAR

สุรชาติ บำรุงสุข

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร

Naresuan University Publishing House

www.nupress.grad.nu.ac.th

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร Naresuan University Publishing House

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร 99 หมู่ 9 อาคารมหาธรรมราชา ชั้น 1 มหาวิทยาลัยนเรศวร
ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000 โทร. 0 5596 8833-8836 E-mail : nuph@nu.ac.th

www.nupress.grad.nu.ac.th สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร @nupress

สงวนลิขสิทธิ์ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร ห้ามทำซ้ำ คัดแปลง เผยแพร่ต่อสาธารณชนไม่ว่าส่วนใด
ส่วนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ ไม่ว่าในรูปแบบใด ๆ นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร เท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

สุชาติ บำรุงสุข.

สงครามยูเครน : สงครามร้อนแรกในสงครามเย็นใหม่ = Ukraine War: The First Hot War in the New Cold War.-- พิษณุโลก :

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2566.

564 หน้า.

1. สงคราม -- ยูเครน. I. ชื่อเรื่อง.

303.66

ISBN 978-616-426-320-8

ISBN (e-book) 978-616-426-321-5

สพน. 130

ราคา 400 บาท

พิมพ์ครั้งที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2566

จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร

- วางจำหน่ายที่
1. ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330 โทร. 0 2218 9812
 2. ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทร. 0 2579 0113
 3. ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200 โทร. 0 2613 3899
 4. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร อาคารมหาธรรมราชา จังหวัดพิษณุโลก 65000 โทร. 0 5596 8833-8836

ประธานกองบรรณาธิการ รองศาสตราจารย์ ดร. กรองกาญจน์ ขุทธิพงษ์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร

กองบรรณาธิการ รองศาสตราจารย์ ดร.สุชาติ เข้มมนะ • รองศาสตราจารย์สุทัศน์ เข้มมนะ • รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ สมกุล •
รองศาสตราจารย์ ดร.เกตุจันทร์ จำปาไชยศรี • รองศาสตราจารย์ ดร. พญ.สุรชาติ พงษ์เจริญ •
ศาสตราจารย์ ดร. ภญ.กรกนก อิงคินันท์ • รองศาสตราจารย์ ดร.นิหยา กิจธิระวุฒิวงศ์ •
ศาสตราจารย์ ดร.สุธิสา ถาน้อย • รองศาสตราจารย์ ดร.กิตติมา ขาววิชัย • รองศาสตราจารย์ ดร.รุจิโรจน์ แก้วอุไร •
รองศาสตราจารย์ นวาทิ ดร.วัฒน์ชัย หนึ่งยิ่ง • รองศาสตราจารย์ ดร.วัชรพล พุทธิรักษา •
รองศาสตราจารย์ ดร.พงศ์พันธ์ กิจสนาโยธิน • ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุวรงค์ จันทร์วิจิตร •
ผู้ช่วยศาสตราจารย์จรรยาภรณ์ สุวพันธ์ • พรี ทวีมใจดี • นวิพรรณ ต้นติพิลาผล

ประสานงาน

ฝ่ายขาย/การเงิน พิมพ์ภาภรณ์ ดวงหาโรจน์ • วสันต์ มาสวัสดิ์

ออกแบบปก สรญา แสงเย็นพันธ์

ออกแบบรูปเล่ม สรญา แสงเย็นพันธ์

พิมพ์ที่ รัตนสุวรรณการพิมพ์ 3 30-31 พญาภิไท ตำบลในเมือง อำเภอเมืองพิษณุโลก พิษณุโลก 65000

สำนักงานนี้เป็นสมาชิกสมาคมผู้จัดพิมพ์
และผู้อ่านหนังสือแห่งประเทศไทย
<https://pubat.or.th>

พิมพ์บน
กระดาษคุณภาพ เพื่อลดงานคุณภาพ
กระดาษแบบสาธิตเท่านั้น

กรณีต้องการสั่งซื้อหนังสือปริมาณมาก หรือเข้าขั้นเรียนติดต่อได้ที่ฝ่ายจัดจำหน่ายสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร
โทร. 0 5596 8836 Email : nuph@nu.ac.th

คำนิยม

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุรชาติ บำรุงสุข ได้เขียนหนังสือที่วิเคราะห์ประเด็นที่สำคัญและทันสมัยยิ่ง เพราะการแข่งขันกันของรัฐบาลอำนาจใหญ่ในปัจจุบัน ทำให้ปัจจัยภูมิรัฐศาสตร์มีผลกระทบต่อการเมืองและเศรษฐกิจของทุกประเทศ และผู้สังเกตการณ์ก็มีการวิเคราะห์ วิพากษ์กันมากกว่า สงครามเย็นในยุคก่อน กำลังกลับมา แต่กลับมาเป็นสงครามเย็นในรูปแบบใหม่ ซึ่งหลายคนก็ยังไม่มีความคุ้นเคย ปัญหาสำคัญคือ เราควรเข้าใจสงครามเย็นในรูปแบบใหม่นี้อย่างไร และควรวางจุดยืนของประเทศอย่างไร ควรเตรียมตัว ปรับตัวเพื่อให้อยู่กับสงครามเย็นใหม่อย่างไร เหล่านี้เป็นสิ่งที่จะได้ข้อคิดจากหนังสือเล่มนี้

ที่สำคัญคือ นักวิเคราะห์ และผู้สังเกตการณ์ เริ่มตั้งคำถามมาหลายปีว่า ภูมิรัฐศาสตร์ที่มีความอ่อนไหว มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซับซ้อน คลุมเครือ และคาดเดาได้ยากนี้ เป็นการจัดระเบียบโลกใหม่ทางการเมือง ความมั่นคง และเศรษฐกิจไปพร้อม ๆ กัน หรือเป็นดังที่ท่านผู้เขียนได้ตั้งคำถามชวนคิดอย่างยิ่งว่าเป็นการจัดระเบียบกฎเกณฑ์ใหม่ของโลก หรือไม่มีกฎเกณฑ์อะไรเลย

ทุกอย่างนำโดยผลประโยชน์และยุทธศาสตร์ของรัฐบาลอำนาจดังที่ท่านผู้เขียนได้ตั้งคำถามเฉียบคมไว้ตั้งแต่บทต้นว่า “New Rule or No Rule”

การเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ยังถูกเร่งหรือซ้ำเติมด้วยการเปลี่ยนแปลงอย่างเฉียบพลันของเทคโนโลยี และการแพร่ระบาดของโรคติดต่อ เช่น โควิด-19 ที่ยังคงอยู่กับเราและผลกระทบต่อเศรษฐกิจที่มาจากปัจจัยทั้งสองที่ก็ยังคงอยู่กับเรา เศรษฐกิจโลกยังไม่ฟื้นตัวได้ดี ความขัดแย้งแข่งขันทางเศรษฐกิจ การเมือง ก็ถูกจุดไฟซ้ำเติม ด้วยการขัดแย้งแบบดั้งเดิม คือ เรื่องดินแดนและการใช้กำลังฆ่าฟันกัน สงครามที่บุกยึดดินแดน

แบบเดิม ๆ ที่หลายคนคิดว่าจะไม่มีในยุคปัจจุบันอีกแล้ว ดังที่เกิดขึ้นจากการที่รัสเซียบุกยูเครน และก็มีใครคาดคิดว่า จะเกิดการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ และการเมืองต่อรัสเซียที่รุนแรงมาก จนส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจเกือบทุกประเทศในโลกดังเช่นปัจจุบันนี้ และเกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายในโลกนี้มากขึ้น เห็นได้จากการแสดงจุดยืนของแต่ละประเทศในเรื่องต่าง ๆ ที่แปลกแยกกันมากขึ้นเป็นลำดับ

ท่านผู้เขียนจึงได้วิเคราะห์ถึงสงครามรัสเซีย-ยูเครนอย่างลึกซึ้ง โดยเริ่มจากประวัติความเป็นมาของความขัดแย้ง และสงครามระหว่างรัสเซีย-ยูเครน เพื่อปูพื้นความเข้าใจในความขัดแย้งและสงครามที่เกิดขึ้น ท่านผู้เขียนได้ปูพื้นความรู้เกี่ยวกับลัทธิบูติน และสภาพสงครามในแต่ละชั้น แต่ละตอนที่ผลัดกันรุก ผลัดกันรับ มาตลอด 1 ปี นับแต่รัสเซียบุกเข้ายูเครน แสดงถึงการติดตามข้อมูลเชิงลึกของท่านผู้เขียนมาอย่างต่อเนื่อง และองค์ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคง การต่อสู้รบพุ่งกัน อาวุธสงครามต่าง ๆ และนอกจากนี้ ท่านผู้เขียนยังได้วิเคราะห์ถึงทิศทางของสงคราม ว่าจะมีความยืดเยื้อ หรือมีการยกระดับหรือจะมีจุดจบของสงครามอย่างไร

ท่านผู้เขียนยังได้ให้พื้นฐานความรู้เหตุการณ์วิกฤตจรวดที่คิวบา ที่เกือบจะเป็นชนวนสงครามนิวเคลียร์ และความพยายามทางการทูต การปลดชนวนความขัดแย้งในครั้งนั้น จนสามารถป้องกันสงครามขนาดใหญ่ หรืออาจเป็นสงครามนิวเคลียร์ได้ การวิเคราะห์วิกฤตการณ์จรวดที่คิวบา เป็นสิ่งท้าทายว่า จะเป็นบทเรียนของการใช้การทูต การปลดชนวนความขัดแย้งที่จะนำมาปรับประยุกต์กับสถานการณ์ปัจจุบันระหว่างรัสเซียกับยูเครนได้มากน้อยเพียงใด

ท่านผู้เขียนได้วิเคราะห์ส่งท้ายถึงสงครามเย็นใหม่ที่กำลังเกิดขึ้น และการแข่งขันทางภูมิยุทธศาสตร์ ภูมิรัฐศาสตร์ เศรษฐกิจการเมือง และการแข่งขัน

เฉพาะเรื่อง เฉพาะภาคทางเศรษฐกิจระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน จนการแข่งขันได้พัฒนาไปสู่ความขัดแย้งทุกด้าน คือ ด้านการเมือง ด้านความมั่นคง ด้านการค้า การเงิน การลงทุน ด้านเทคโนโลยี รวมถึงการแข่งขันและขัดแย้งด้านยานยนต์ไฟฟ้าและเศรษฐกิจสีเขียวในปัจจุบันและอนาคต ที่มีความเข้มข้นมากขึ้นเป็นลำดับ

ผมขอชื่นชมท่านผู้เขียน ท่านศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุรชาติ บำรุงสุข เป็นอย่างยิ่งที่ได้รวบรวมข้อมูล ข้อวิเคราะห์ ให้ข้อคิดที่สำคัญยิ่งในยุคปัจจุบัน ที่มีความเปลี่ยนแปลงในภูมิสถาปัตย์ทางยุทธศาสตร์เศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศ (International Strategic Economic and Political Landscape) อย่างรวดเร็ว มีความเข้มข้น และมีความซับซ้อนเป็นอย่างยิ่ง

หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่ทุกท่าน ทั้งนักวิชาการ นักธุรกิจ ผู้กำหนดนโยบายภาครัฐและเอกชน และภาคประชาสังคมส่วนต่าง ๆ ของสังคมไทย ที่สนใจเรื่องความมั่นคงและการเมืองระหว่างประเทศที่จะรับรู้ เรียนรู้ ศึกษา วิเคราะห์ ต่อยอด และนำข้อคิดของท่านอาจารย์ สุรชาติ ไปกำหนดท่าที นโยบาย ที่หน่วยงานของท่านเกี่ยวข้องหรือมีบทบาทในการปรับตัวเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงของภูมิรัฐศาสตร์เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติบ้านเมืองต่อไป

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.สุรเกียรติ์ เสถียรไทย

อดีตรองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

6 มีนาคม 2566

คำนำสำนักพิมพ์

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร ในฐานะหน่วยงานสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร ได้ผลิตผลงานทางวิชาการของบุคลากรภายในมหาวิทยาลัย ทั้งในรูปแบบหนังสือและตำราที่มีคุณภาพเชิงวิชาการ ตามมาตรฐานสากลเป็นจำนวนมาก ช่วงทศวรรษแรกที่ผ่านมาของสำนักพิมพ์ (พ.ศ. 2554-2566) นับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการสร้างความตื่นตัวด้านการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของบุคลากรมหาวิทยาลัยนเรศวรสู่สังคมวิชาการในวงกว้าง

ความท้าทายสู่ก้าวต่อไปในทศวรรษใหม่ของสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร คือการเปิดกว้างการบริการวิชาการของสำนักพิมพ์สู่แวดวงวิชาการภายนอกให้มากยิ่งขึ้น หนังสือเรื่อง **“สงครามยูเครน สงครามร้อนแรกในสงครามเย็นใหม่”** เล่มนี้เป็นหมุดหมายสำคัญของการก้าวสู่ยุคใหม่ของสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร โดยได้รับเกียรติจาก **ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุรชาติ บำรุงสุข** นักวิชาการรัฐศาสตร์อาวุโส ผู้มีความเชี่ยวชาญอย่างลึกซึ้งด้านความมั่นคงและยุทธศาสตร์ทางการทหาร ที่ได้กรุณามอบต้นฉบับงานเขียนเกี่ยวกับประเด็นสงครามยูเครนเพื่อตีพิมพ์กับทางสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร

หนังสือเล่มนี้ของ **ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุรชาติ บำรุงสุข** จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจภาพของการเปลี่ยนแปลงในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ในระดับโลก อธิบายให้เห็นว่า “สงคราม” นั้นไม่ได้เป็นเรื่องไกลตัวอย่างที่คิดและสงครามที่เกิดขึ้นในยุโรปนั้น ย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชนทุกคน ทั้งในมิติการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่งอย่างแน่นอน

กองบรรณาธิการ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร

คำนำ

หลังจากงานฉลองปีใหม่ของปี ค.ศ. 2022 ผ่านไปแล้ว ผมเริ่มนั่งอ่านรายงานข่าวต่างประเทศจาก AP, Reuters และ The Guardian ด้วยรู้สึกว่าการคาดการณ์ตามแนวชายแดนยูเครน-รัสเซีย ไม่น่าจะปกติเท่าใดนัก แต่ก็ยังหวัง (ลม ๆ แล้ง ๆ) แบบคนเรียนรัฐศาสตร์ว่า รัสเซียคงจะยังไม่ตัดสินใจบุกยูเครน เพราะ “สงครามโรคระบาด” ที่เริ่มต้นจริงในปี ค.ศ. 2020 และทำให้บรรดารัฐทั้งหลายต้องต่อสู้ โดยมีโควิด-19 เป็นข้าศึกนั้น ยังอยู่ในสถานการณ์รบนอกข้าศึกที่เป็นเชื้อโควิดยังเปิดการรุกรานต่อเนื่องในต้นปี ค.ศ. 2022

ในขณะที่โลกกำลังผันผวนอย่างหนักจากการโจมตีของโควิด-19 ประธานาธิบดีปูตินจึงไม่น่าจะใช้เงื่อนไขเปิดสงครามใหญ่ แม้ว่าด้านหนึ่งเขาเดินทางไปส่งข่าวให้ปักกิ่งรับรู้ด้วยตนเองในงานโอลิมปิกฤดูหนาว เพื่อหวังความสนับสนุนจากจีนในโอกาสข้างหน้า

แต่ผมมองระหว่างนักวิชาการกับประธานาธิบดีปูตินไม่มีทางที่จะไปในทิศทางเดียวกันอย่างแน่นอน เนื่องจากการยืนอยู่บนพื้นฐานของข้อพิจารณาที่แตกต่างกัน ... ในวันที่ 28 มกราคม ค.ศ. 2022 เป็นครั้งแรกที่ผมเริ่มเขียนบทความเกี่ยวกับ “วิกฤตยูเครน” ลงในมติชนออนไลน์ และทิ้งท้ายว่า ไม่ว่าสงครามยูเครนจะเกิดหรือไม่ก็ตาม แต่สิ่งที่รัสเซียต้องการคือ การทำแผนที่ทางภูมิรัฐศาสตร์ของยุโรปใหม่ และการขยายอิทธิพลเข้าควบคุมยูเครน

สำหรับผมแล้ว ภาพข่าวที่เริ่มปรากฏในวันที่ 22 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2022 เป็นสัญญาณที่ชัดเจนว่า ยูโรปน่าจะหลีกเลี่ยงสงครามไม่ได้ การเคลื่อนไหวทางทหารขนาดใหญ่ของรัสเซียเป็นสัญญาณที่ชี้ชัดในตัวเองว่า การบุกยูเครนกำลังเริ่มนับถอยหลัง และต่อมาในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ ผมเริ่มเขียนบทความชิ้นที่ 2 ลงมติชนออนไลน์ เพื่อแจ้งเตือนสังคมไทยว่า ประตูด่านสงครามกำลังเปิดที่ยูเครนแล้ว

ในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ กองทัพรัสเซียก็เปิดการรุกรานพรมแดนเข้าไป
ในยูเครน ... ผมเขียนบทความชิ้นที่ 3 ในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ ด้วยข้อสรุปว่า
สงครามยูเครนจะเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการเมืองโลกในยุคสมัยของเรา

สงครามเริ่มต้นขึ้นจริง ๆ แล้ว ... อดนีย้อนอดีตแบบคนที่ต้องสอน
ประวัติศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศไม่ได้ว่า ก็คงมีคนแบบผมที่กรุงเทพฯ
นั่งฟังรายงานข่าวการรุกรานของกองทัพนาซีข้ามพรมแดนโปแลนด์ในวันที่ 1
กันยายน ค.ศ. 1939 และตามมาด้วยการประกาศสงครามของอังกฤษ อันเป็น
จุดเริ่มต้นของสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ที่ “โชคดี” ในทางการเมืองและการทูต
ครั้งนี้ว่า การบุกยูเครนของประธานาธิบดีปูตินปี ค.ศ. 2022 ไม่นำไปสู่การเกิด
ของ “สงครามโลก” ในแบบเดียวกับการบุกโปแลนด์ของฮิตเลอร์ในปี ค.ศ. 1939

อย่างไรก็ตาม ในฐานะของการเป็นนักเรียนรัฐศาสตร์ในสาขา
“ยุทธศาสตร์ศึกษา” นั้น ทำให้ผมต้องนั่งเรียนรู้สงครามยูเครนด้วยความ
ใคร่ครวญ ผมเตือนลูกศิษย์ที่เรียนวิชายุทธศาสตร์กับผมเสมอว่า ห้าม “โรแมน
ติก” กับสงคราม เพราะในสงคราม มีคนตายจริง และเจ็บจริง ไม่ใช่สงครามใน
ภาพยนตร์ ที่เมื่อแสดงเสร็จแล้ว นักแสดงยังมีชีวิตตามปกติ และกลับไปหา
ครอบครัวหลังจากการถ่ายทำสิ้นสุดลง แต่ในสงคราม คนที่ปรากฏอย่างนิรนาม
หลายคนในภาพข่าวไม่มีโอกาสกลับไปหาครอบครัว...

ใครที่ตามดูรายงานข่าวต่างประเทศจะเห็นได้ว่า สนามรบในยูเครน
โหดร้าย และอาจจะหนักหน่วงกว่าการรบที่เราเคยเห็นในอิรัก ซีเรีย และ
อัฟกานิสถาน หรือบางคนอาจจะบอกว่า โหดร้ายคนละแบบต่างจากการรบที่
โมซูล รกกา และ อะเลปโป หรือบางคนอาจจะย้อนอดีตว่า สิ่งที่กองทัพรัสเซีย
กระทำกับยูเครนวันนี้ ก็คือสิ่งที่กองทัพรัสเซียทำกับอะเลปโปในสงคราม
กลางเมืองซีเรียคือ การโจมตีเป้าหมายพลเรือนอย่างไม่จำแนก

แต่กระนั้น ภาพความสูญเสีย ทั้งตาย บาดเจ็บ และสูญหายจากการโจมตีของรัสเซียต่อเป้าหมายพลเรือนในยูเครน คือบทพิสูจน์คำกล่าวของนายพลแกรนท์ในสงครามกลางเมืองอเมริกันที่ว่า “สงครามคือนรก” และทุกสงครามก็เป็นเช่นนั้น ไม่แตกต่างกัน

ในฐานะของความเป็นนักเรียนในสาขายุทธศาสตร์ สงครามยูเครนเป็น “ความใหม่” ที่อาจจะเทียบเคียงได้กับสงครามอ่าวเปอร์เซียในปี ค.ศ. 1991 แต่ครั้งนั้น ประเด็นสำคัญจะเป็นเทคโนโลยีทหารที่เป็น “smart weapons” อันนำไปสู่ข้อถกเถียงในทางทฤษฎีเรื่อง “การปฏิวัติในกิจการทหาร” (Revolution in Military Affairs หรือ RMA)

แต่สงครามยูเครนครั้งนี้ เราเห็นมิติใหม่ ๆ ในหลาย ๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็น สงครามปืนใหญ่... สงครามโดรน... สงครามไซเบอร์... สงครามสนามเพลาะ... สงครามไฮบริด... สงครามทอนกำลัง จนต้องตั้งเป็นข้อสังเกตว่า สงครามยูเครนเป็น “โรงเรียนเสนาธิการทหารบกที่ดีที่สุด” เท่า ๆ กับเป็น “วิทยาลัยการทัพที่ใหญ่ที่สุด” ของนักการทหารทั่วโลก และ “ทหารอาชีพ” ทุกคนควรต้องเรียนรู้การสงครามในยูเครน และอาจกล่าวในอีกมุมหนึ่งได้ว่า สงครามยูเครนเป็น “ครูทหารที่ดีที่สุด” คนหนึ่งของยุคปัจจุบัน

มิติทางรัฐศาสตร์เป็นอีกส่วนที่น่าสนใจมาก คือ ปัจจัย “อำนาจกำลังรบที่ไม่มีตัวตน” ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของบทบาทการนำของประธานาธิบดีเซเลนสกีที่เป็น “ศูนย์รวมใจ” ในการต่อสู้กับการรุกรานของรัสเซีย... “ขวัญกำลังใจ” ของประชาชนยูเครนที่มุ่งมั่นในการทำสงคราม แม้ต้องเผชิญกับการโจมตีอย่างหนักของกองทัพรัสเซีย... ความเข้มแข็งและเอกภาพของ “พันธมิตรยูเครน” ที่ให้การสนับสนุนด้านอาวุธอย่างต่อเนื่อง... ชีตความสามารถของกองทัพอูเครนที่สามารถ “ยัน” การรุกของกองทัพรัสเซียได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าที่หลายฝ่ายคาด

ปัจจัยเช่นนี้กลายเป็นสัญญาณในตัวเองว่า รัสเซียไม่น่าจะบรรลุวัตถุประสงค์ทางยุทธศาสตร์ด้วยชัยชนะในการควบคุมยูเครน จนอาจเปรียบเทียบได้ว่า ยูเครนกำลังเป็น “เจ้าผู้ข้ายักษ์” ในสงครามครั้งนี้

ฉะนั้น ผลของสงครามยูเครนจึงไม่ใช่การตัดสินใจด้วยปัจจัยพื้นฐานแบบเดิมของวิชาทหารในเรื่องของ “อำนาจกำลังรบที่มีตัวตน” กล่าวคือ ไม่ใช่ด้วยปัจจัยของความเป็นรัฐมหาอำนาจใหญ่ หรือการมีกองทัพที่ใหญ่กว่าในทำเนียบกำลังรบ ... อำนาจกำลังรบที่ใหญ่กว่าไม่ใช่เครื่องตัดสินชัยชนะในสงครามแต่อย่างใด

ว่าที่จริงแล้ว เรากำลังเห็นอาการ “หมิดติดกับดัก” เช่นที่กองทัพโซเวียตเคยติดกับดักกับสงครามอัฟกานิสถานมาแล้วถึง 10 ปี ... ไม่มีอะไรน่ากลัวเท่ากับ “กับดักสงคราม” ที่รัฐมหาอำนาจเข้าไปติด แล้วถอนตัวไม่ขึ้น การตัดสินใจส่งนามรบในอัฟกานิสถานของประธานาธิบดีไบเดน อาจจะเป็นอีกด้านของบทเรียนนี้ เพราะกองทัพสหรัฐอเมริกาเข้าไปติดอยู่ในอัฟกานิสถานนานถึง 20 ปี และไม่สามารถที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ทางยุทธศาสตร์ที่ต้องการได้ ทางออกที่ดีที่สุดคือ การถอนตัวออก

วันนี้จึงน่าชวนคิดอย่างมากว่า อะไรคือทางออกของประธานาธิบดีปูติน แต่คำตอบที่ชัดเจนในสถานการณ์จริงคือ กองทัพรัสเซียยังเปิดการโจมตีด้วยอาวุธระยะไกล และยังไม่มีความเห็นว่าจะเห็น “แสงแห่งสันติภาพ” จากสนามรบในยูเครนแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม ความพยายามในการเรียนรู้ถึง “พลวัตสงคราม” ทำให้ผมเริ่มเขียนบทความเกี่ยวกับสงครามยูเครนลงใน “หนังสือมติชนสุดสัปดาห์” ตั้งแต่เมื่อการบุกเริ่มขึ้น และนำเสนออย่างต่อเนื่อง ด้วยความหวังของการเปิด “ห้องเรียนสงคราม” ในทางวิชาการ

ดังนั้น เมื่อรองศาสตราจารย์ ดร. เกสัชกรหญิงกรองกาญจน์ ชูทิพย์ แห่งสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร กรุณาให้เกียรติเอ่ยปากชวนเขียนหนังสือให้แก่สำนักพิมพ์ฯ ผมจึงตอบรับทันทีด้วยความดีใจ เพราะอยากรำเสนอเรื่องของสงครามยูเครนทั้งในบริบททั้งทางการเมืองและการทหาร อันเป็นหัวข้อที่ทั้งนักการทหาร นักความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และผู้ที่สนใจการเมืองโลก ล้วนเฝ้าติดตามกัน

ในการนี้ ผมต้องขอขอบคุณท่านอาจารย์กรองกาญจน์ ชูทิพย์ และต้องขอขอบคุณทางสำนักพิมพ์ฯ ที่ช่วยจัดการเรื่องต่าง ๆ ในกระบวนการพิมพ์ เพื่อให้ต้นฉบับออกมาเดินอวดโฉมใน “สวนอักษร” ได้อย่างงดงาม และทั้งต้องขอขอบคุณมหาวิทยาลัยนเรศวร โดยท่านอธิการบดี รองศาสตราจารย์ ดร.ศรินทร์ทิพย์ แทนธานี

สำหรับการนำเสนอในครั้งนี้ต้องขอเรียนท่านผู้อ่านว่า บทความที่นำมาตีพิมพ์ในหนังสือนี้เป็นบทความที่ปรับปรุงแก้ไขจากบทความที่ตีพิมพ์ในมติชนสุดสัปดาห์มาก่อน จึงต้องขอขอบคุณผู้บริหารบริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) ที่ให้โอกาสผมมาอย่างยาวนานในการนำเสนอความคิดทางการเมืองและการทหาร แต่อีกส่วนหนึ่งนั้น เป็นบทความที่เขียนขึ้นใหม่ และยังไม่ได้รับการเผยแพร่มาก่อน

นอกจากนี้ ต้องขอขอบคุณ อาจารย์ ดร.กุลนันท์ คันธิก ที่ช่วยเหลือในการทำต้นฉบับของผู้เขียนเสมอมา ขอขอบคุณนายทหารบางส่วนในกองทัพ และสื่อมวลชนบางคนที่มาชวนคุยเรื่องสงครามยูเครน ซึ่งเป็นการบังคับโดยปริยายให้ผมต้องคอยปรับตัวให้ทันกับความเป็นไปของสงคราม ด้วยการแสวงหาความรู้และข้อมูลเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง สุดท้ายนี้ขอขอบคุณกำลังใจจากครอบครัว คุณเครือมาศและภักดิ์ บำรุงสุข ภรรยาและลูก ที่เป็นแรงใจและแรงหนุนสำหรับการทำงานของผู้เขียนมาโดยตลอด

อย่างไรก็ตาม ความเห็นที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้เป็นความเห็นของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว ไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลและองค์กรที่กล่าวถึง และไม่ใช้ความเห็นของมหาวิทยาลัยนเรศวรแต่อย่างใดทั้งสิ้น

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุรชาติ บำรุงสุข

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่ 419 ของสงครามยูเครน-18 เมษายน ค.ศ. 2023

สารบัญ

ลำดับเหตุการณ์สำคัญ	1
1. ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์รัสเซีย-ยูเครนอย่างสังเขป	1
2. พัฒนาการการเมืองและสงครามร่วมสมัยในยูเครนอย่างสังเขป	19
บทนำ	27
The Thirty Years' Crisis!	
จากสงครามเย็นเก่า สู่สงครามเย็นใหม่	27
กรอบความคิด	
1. The Inevitability of War!	
กัปดาห์กฤษฎิตติศาสตร์และสงครามของรัฐบาลหอนาใจใหญ่	43
2. New Rule or No Rule!	
การแข่งชันของรัฐบาลหอนาใจใหญ่ยุคปัจจุบัน	57
ตอนที่ 1 ปฐมบทแห่งสงคราม	86
01 สงครามเย็นใหม่	89
02 หายนะทางภูมิรัฐศาสตร์	99
03 ประวัติศาสตร์แห่งความร้าวฉาน	107
04 ยูเครนที่รัสเซียไม่รู้จัก!	117
05 The Putin Doctrine	125
06 จากซุเตเพินลันด์ และเบอร์ลิน สู่ยูเครน	133

ตอนที่ 2 บริบทสงคราม 142

07 The Putin War	145
08 กำลังรบ vs กำลังใจ	157
09 หายนะนิวเคลียร์!	169
10 ยูเครนดิสร้ปชั้น	179
11 ความเป็นกลางของยูเครน	189
12 No-Fly Zone	197
13 ความล้มเหลวทางยุทธศาสตร์ของรัสเซีย	205
14 สุสานรัสเซียและทุ่งสังหารนายพล	213
15 สงครามในบ้านรัสเซีย	223
16 รบติดพัน-รบต่อเนื่อง	231
17 The General Winter	241
18 แจ็คผู้ฆ่ายักษ์	251
19 Counteroffensive!	261
20 ยกระดับสงคราม	273
21 This is Not a Bluff!	285
22 หนึ่งปีแห่งสงคราม	295
23 อำนาจทางทหารของรัสเซีย	305

ตอนที่ 3 มิติสงคราม 320

24 สงครามนิวเคลียร์	323
25 การโจมตีทางอากาศแบบไม่จำแนก	333
26 ยุทธการชิงเมือง - สงครามทำลายเมือง	343
27 สงครามรถถัง	353

28 สงครามเคลื่อนที่ vs สงครามสนามเพลาะ	363
29 ขออาวุธ ไม่ขอหนี!	375
30 ยูเครนยิง 1 วัน อเมริกาผลิต 1 เดือน	391

ตอนที่ 4 แนวโน้มสงคราม 402

31 สงครามที่รัสเซียไม่ชนะ	405
32 สงครามและสันติภาพ	417
33 สงครามรบต่อ สันติภาพยังต้องรอ	429
34 สงครามและระเบียบใหม่	443
35 สงครามก่อนฤดูใบไม้ผลิ	453
36 หลักนิยามเกราะซีมอฟและสงครามไฮบริด	463

ตอนที่ 5 สงครามและความมั่นคงในอนาคต 474

37 การปรับเปลี่ยนของสงคราม	477
38 ข้อคิดคำนึงเรื่องการสงคราม	491
39 คิวบารำลึก!	505
40 Permacrisis	515

ภาคผนวก 526

1. ทำเนียบกำลังรบเปรียบเทียบ :	
รัสเซีย + เบลารุส vs ยูเครน + มอลโดวา	527
- ส่วนที่ 1 : ประเทศรัสเซีย	528
- ส่วนที่ 2 : กองเรือทะเลดำ กองทัพเรือรัสเซีย	531
- ส่วนที่ 3 : การวางกำลังของรัสเซียในทรานนิสเตรีย	531

- ส่วนที่ 4 : ประเทศเบลารุส	532
- ส่วนที่ 5 : ประเทศมอลโดวา	533
- ส่วนที่ 6 : ประเทศยูเครน	534
2. ความสูญเสียของกองทัพรัสเซียในสงครามยูเครน	537
แนะนำหนังสืออ่านเพิ่มเติม	540
ปัจฉิมกถา	544

ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ รัสเซีย-ยูเครนอย่างสังเขป

(A Very Brief History of
Russia-Ukraine Relationship)

ข้อมูลในบทนี้ต้องการนำเสนอประเด็นที่เป็นมิติของภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของยูเครนจนถึงสถานการณ์สงครามในปัจจุบัน โดยเป็นการเสนออย่าง “ย่อเยิ่น” (very brief) ในประเด็นต่าง ๆ ผ่านการไล่เรียงของเหตุการณ์ตามลำดับเวลาที่สำคัญ (timeline) ใน 20 หัวข้อ เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการของปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างสังเขป

1. ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์บางประการ (Historical Background)

- ยูเครนเป็นบ่อเกิดอารยธรรมที่สำคัญของยุโรปในทางประวัติศาสตร์มาตั้งแต่ยุคโบราณ

- ยูเครนมีสถานะเป็นราชอาณาจักรที่เป็นอิสระมาก่อนอันทำให้นักประวัติศาสตร์บางส่วนเชื่อว่า รัสเซียเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรยูเครนมาแต่เดิม (ไม่ใช่ว่าทหกรรมในทางกลับกันที่ถูกสร้างในภายหลังเช่นที่รัสเซียในยุคของประธานาธิบดีปูตินมักจะกล่าวอ้างว่ายูเครนเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรรัสเซีย)

- ยูเครนเป็นพื้นที่แย่งชิงอำนาจของราชอาณาจักรยุโรปในพื้นที่แถบนั้นมาตั้งแต่ในอดีต และไม่ได้อยู่ภายใต้อิทธิพลของรัสเซียแต่เพียงประเทศเดียว

- จักรวรรดิรัสเซียขยายอิทธิพลเข้ามาควบคุมพื้นที่ยูเครนในราวปี ค.ศ. 1654 (แต่ประเด็นนี้ก็มีข้อถกเถียงทางประวัติศาสตร์อย่างมาก)

- ยูเครนเผชิญกับการขยายอิทธิพลของรัฐมหาอำนาจและรัฐในภูมิภาค ได้แก่ รัสเซีย โปแลนด์ เช็ก โรมานีเย และเป็นพื้นที่ของการแย่งชิงอำนาจระหว่างจักรวรรดิ มาอย่างยาวนาน

- จุดพลิกผันของอนาคตยูเครนเกิดจากการสิ้นสุดของจักรวรรดิรัสเซีย (The Romanov Empire) และการล่มสลายของจักรวรรดิออสเตรีย-ฮังการี (The Habsburg Empire) แม้ยูเครนจะประกาศตัวเป็นสาธารณรัฐอิสระ

พัฒนาการการเมืองและสงคราม ร่วมสมัยในยูเครนอย่างสังเขป

(A Brief Development of Contemporary
Politics and War in Ukraine)

ข้อมูลในบทนี้เป็นการนำเสนอพัฒนาการปัญหาการเมืองและความมั่นคงร่วมสมัยของยูเครน โดยจะแบ่งช่วงระยะเวลาของการเสนอตามลำดับเวลาของเหตุการณ์สำคัญเป็น 3 ส่วนอย่างสังเขป ดังนี้

ตอนที่ 1

จุดเริ่มต้นของความขัดแย้ง : จากปลายยุคสงครามเย็นสู่การปฏิวัติ Maidan

- 1986 วิกฤตโรงไฟฟ้าพลังงานนิวเคลียร์ในยูเครน (The Chernobyl Nuclear Disaster)
- 1989 การทบทวนกำแพงเบอร์ลินและการรวมชาติของเยอรมนี
- 1990 การประท้วงต่อต้านพรรคคอมมิวนิสต์ในยูเครน
- 1990 การประกาศจัดตั้งรัฐสภายูเครน (The Rada) เพื่อปกป้องปกป้องถึงความเป็นอิสระของยูเครน
- 1991 การประกาศอิสรภาพแยกตัวออกจากสหภาพโซเวียต หลังความล้มเหลวของการรัฐประหารในมอสโก รัฐประหารนี้นำไปสู่การสิ้นสุดของระบอบการปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์ และการล่มสลายของสหภาพโซเวียตในเวลาต่อมา
- 1992 จุดเริ่มต้นของการขยายพื้นที่ด้านความมั่นคงของเนโต้ (The NATO Enlargement)
- 1994 บันทึกช่วยจำบูดาเปสต์ (The Budapest Memorandum on Security Assurances) ลงนามรับรองโดยสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และรัสเซีย หมายถึงการรับรองบูรณภาพแห่งดินแดนของรัฐยูเครน อันมีนัยเท่ากับ การกำเนิดของประเทศยูเครนอีกครั้งในยุคปัจจุบัน

บทนำ

The Thirty Years' Crisis!
จากสงครามเย็นเก่า สู่สงครามเย็นใหม่

กล่าวนำ

แทบไม่เชื่อเลยว่า สงครามยูเครนที่เกิดขึ้นจากการการบุกของ กองทัพรัสเซียในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2022 ยังคงดำเนินต่อเนื่องไป ราวกับ ไม่มีจุดจบ และเส้นทาง “สันติภาพยูเครน” จะเป็นถนนสายยาว ... แม้สงคราม ยังไม่จบอย่างที่หลายฝ่ายต้องการ แต่การระบาดของโควิด-19 ที่เริ่มในปลายปี ค.ศ. 2019 และขยายตัวอย่างชัดเจนในต้นปี ค.ศ. 2020 เริ่มจะส่งสัญญาณ ถึงจุดจบในปี ค.ศ. 2023 อันเป็นสัญญาณในทางบวกว่า เรากำลังเดินเข้าสู่ “โลกยุคหลังโควิด-19” (The Post Covid-19 World) แล้ว

แต่วิกฤตการณ์ในเวทีโลกที่เกิดจากการระบาดของโควิด-19 และถาโถมด้วยการมาของสงครามยูเครน ทำให้โลกต้องเผชิญกับภาวะ “วิกฤตซ้ำซ้อน” หรืออาจต้องเรียกว่าเป็น “double crisis” ของปัญหาใหญ่ หลากหลายเรื่องทับซ้อนกันอย่างไม่เคยเห็นมาก่อน เพราะวิกฤตที่เป็น ผลสืบเนื่องจากการระบาดของโควิด-19 มิได้จบลงทันทีเมื่อโลกก้าวสู่ “ยุคหลัง โควิด”

อย่างไรก็ตาม วิกฤตใหญ่ของโลกในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นการระบาดของ เชื้อไวรัสโควิด-19 สงครามยูเครน และวิกฤตที่เป็นผลพวงสืบเนื่องนั้น เกิดขึ้นในบริบทของการเมืองโลกที่อยู่ในยุค “การแข่งขันของมหาอำนาจ ใหญ่” (The Age of Great Power Competition) ผลที่เกิดขึ้นเช่นนี้จึงเป็น เสมือนกับการที่นายพลธูซิดิดีส (Thucydides) ผู้เป็นเจ้าของบันทึก “History of the Peloponnesian War” ได้กลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีกครั้ง เพื่อนั่งดู คำทำนายของตนเองตั้งแต่ครั้งสงครามนครรัฐกรีก ที่เป็นการรบระหว่างเอเธนส์ กับสปาร์ตาและบรรดานครรัฐที่เป็นพันธมิตร และเขาได้นำภาพของสงคราม ดังกล่าวมานำเสนอให้กับคนในยุคหลังได้รับรู้ผ่านบันทึกสงครามเล่มดังกล่าว

กรอบความคิด

1. The Inevitability of War!

กับดักรูชีดีดิสและสงคราม
ของรัฐมหาอำนาจใหญ่

วลีทองประโยคนี้เป็นคำสอนที่นักความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและนักยุทธศาสตร์ถูกพร่ำสอนเสมอมา เพราะสถานะของรัฐในเวทีโลกมีสองอย่าง คือ “แข็งแรง” (strong state) หรือ “อ่อนแอ” (weak state) และด้วยความสัมพันธ์เช่นนี้เองที่ทำให้ความขัดแย้งระหว่างรัฐมหาอำนาจใหญ่ดำรงอยู่เสมอมา จนเป็นปรากฏการณ์สำคัญของปัญหาในการเมืองระหว่างประเทศ

ผลกระทบที่สำคัญในหลายครั้งก็คือ ความขัดแย้งระหว่างรัฐมหาอำนาจใหญ่อาจจะขยายตัวเป็น “สงครามใหญ่” ได้เสมอ และปรากฏการณ์เช่นนี้จากประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน ก็ได้เปลี่ยนแปลงไป อันทำให้สงครามกลายเป็นคำถามทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญในทุกยุคทุกสมัย และทำให้ประเด็น “สงครามของรัฐมหาอำนาจใหญ่” เป็นหัวข้อถกแถลงทางยุทธศาสตร์เสมอมา ดังจะเห็นได้ว่านักเรียนในสาขายุทธศาสตร์ และสาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจะถูกสอนในหัวข้อดังกล่าวมาอย่างยาวนาน จนทำให้ “สงครามศึกษา” (war studies) ในบริบทมหภาค เป็นหัวข้อสำคัญทั้งในวิชารัฐศาสตร์และยุทธศาสตร์ (ไม่ใช่การศึกษาในกรอบแคบที่มีความหมายถึง “battle studies”)

คำถามอันเป็นอมตะนิรันดร์

นักความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและนักยุทธศาสตร์ มีโจทย์สำคัญประการหนึ่งร่วมกันทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติก็คือ “อะไรคือสาเหตุของสงคราม” (หรือในทางวิชาการคือประเด็นเรื่อง “causes of war”) หัวข้อนี้เป็นหนึ่งในประเด็นหลักของการศึกษาในสาขาทั้งสอง และว่าที่จริงแล้ว มนุษย์เองก็มีความพยายามในการศึกษาประเด็นนี้มาอย่างยาวนาน

อย่างน้อยความสนใจอย่างยาวนานนี้ปรากฏชัดจากผลงานในยุคกรีก ที่นักเรียนในสาขาการเมืองระหว่างประเทศและยุทธศาสตร์จะต้องอ่าน (หรือถูกบังคับให้อ่านในชั้นเรียน) คือหนังสือเรื่องสงครามเพลโทนิเขียน ของอูซิติดิส

กรอบความคิด

2. New Rule or No Rule!

การแข่งขันของรัฐมหาอำนาจใหญ่ยุคปัจจุบัน

การแข่งขันไม่เคยร้างราในเวทีโลก

วิกฤตโควิด-19 ที่เริ่มก่อตัวในตอนปลายปี ค.ศ. 2019 และขยายตัวอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นวิกฤตใหญ่ในปี ค.ศ. 2020-2022 แม้การระบาดจะลดความรุนแรงลงในปี ค.ศ. 2023 ก็ตาม แต่ผลของการระบาดในช่วงเวลาดังกล่าวไม่เพียงแต่มีผลอย่างมากกับชีวิตของผู้คนในสังคมภายในเท่านั้น หากแต่ยังมีผลอย่างมากกับการจัดระเบียบระหว่างประเทศอีกด้วย เนื่องจากการระบาดครั้งนี้เกิดขึ้นในท่ามกลางข้อถกเถียงอย่างมีนัยสำคัญกับปัญหา “การเปลี่ยนผ่านของอำนาจ” (power transition) ในการเมืองโลก ซึ่งนักศึกษาในสาขาการเมืองระหว่างประเทศและยุทธศาสตร์ระหว่างประเทศถูกสอนเสมอว่า ช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านของอำนาจเป็นเวลาของการเมืองโลกที่มีความเปราะบางมากที่สุด

ว่าที่จริงแล้ว ก่อนที่จะเกิดการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 นั้น โลกได้เห็นถึงการแข่งขันระหว่างสองมหาอำนาจใหญ่มาแล้ว ดังนั้น การต่อสู้ระหว่างสหรัฐอเมริกา กับสาธารณรัฐประชาชนจีน ไม่ใช่เรื่องใหม่ในการเมืองโลกแต่อย่างใด อีกทั้งคู่แข่งขูดนี้เคยต่อสู้กันในเวทีการเมืองเอเชียมาแล้ว ในยุคสงครามเย็น แต่การแข่งขันครั้งนี้เกิดขึ้นในบริบทใหม่ ที่มีการ “เติบโตใหญ่ของจีน” (The Rise of China) เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญ และการขับเคลื่อนกันในครั้งนี้ รัสเซียอาจจะมีสถานะเป็นรองจีน หรือเป็น “junior partner” ในขณะที่ด้วยเงื่อนไขของพลังอำนาจแล้ว จีนเป็น “major partner” ของโลกฝ่ายตะวันออก

อย่างไรก็ตาม ในสังขรณ์ของการเมืองโลกนั้น “การแข่งขันระหว่างสองมหาอำนาจใหญ่” (The Great Power Competition) เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนานในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จนนักเรียนในสาขายุทธศาสตร์และการเมืองระหว่างประเทศถือว่า การแข่งขัน

ตอนที่

1

ປູມບາດແຮງສຽງ

01

สงครามเย็นใหม่

ข้อสังเกตเล็ก ๆ น้อย ๆ จากบทความทางทหารในนิตยสาร “The Economist” ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 2008 ไม่ใช่สิ่งที่เกินจากความเป็นจริงของสถานการณ์โลกยุคปัจจุบันแต่อย่างใด และไม่ต่างจากคำกล่าวของนายพลวิลเลียม เซอร์แมน (Gen. William Sherman) ที่เตือนใจเราเสมอว่า “สงครามคือนรก” (War is hell)

แต่ไม่ว่าสงครามจะเป็น “นรก” เช่นไร สงครามในเวทีโลกก็เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อครั้งสงครามเย็นสิ้นสุดลงในระยะแรกหลายคนจะตกอยู่ในภวังค์แห่งความฝันว่า “สันติภาพอย่างถาวร” (permanent peace) อาจจะเกิดขึ้นจากการสิ้นสุดของยุคแห่งการแข่งขันและการเผชิญหน้าครั้งใหญ่ของโลกในศตวรรษที่ 20 และน่าจะเป็นการจบลงอย่างถาวรด้วยการล่มสลายของรัฐบาลอำนาจคู่ขัดแย้งคือ สหภาพโซเวียตรัสเซีย

แต่นักเรียนรัฐศาสตร์ในสาขาการเมืองระหว่างประเทศทุกคนรู้ดีว่า การสิ้นสุดของสงครามเย็นในช่วงปลายของศตวรรษที่ 20 และนำมาซึ่งสถานะของโลกแบบขั้วเดียว (unipolar) ที่สหรัฐอเมริกาดำรงการเป็น “รัฐบาลอำนาจเดียว” ในการเมืองโลกนั้น ไม่น่าจะใช้สถานะที่ยั่งยืน ถึงอย่างไรเสีย ความเป็นรัฐบาลอำนาจใหญ่แต่เพียงผู้เดียว หรือในความหมายทางทฤษฎีคือ “Hegemonic Power” ในโลกยุคปัจจุบัน ไม่ใช่สิ่งที่จะดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน และจะถูกท้าทายจาก “รัฐบาลอำนาจใหม่” ที่ก้าวขึ้นมาเป็นคู่แข่งกันในเวทีโลกเสมอ

แน่นอนว่า ปรากฏการณ์ของ “การแข่งขันของรัฐบาลอำนาจใหญ่” (the great power competition) ไม่ใช่เรื่องใหม่ในการเมืองโลกแต่อย่างใด... การเมืองโลกยุคทุกยุคทุกสมัยล้วนเผชิญกับปัญหาเช่นนี้มาโดยตลอด จนอาจกล่าวได้ว่า ไม่มียุคสมัยใดในการเมืองโลกจะปลอดจากภาวะของการแข่งขันดังกล่าว หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การแข่งขันของรัฐบาลอำนาจใหญ่เป็น “ตัวแปรถาวร” ของการเมืองโลกที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

02

ภาพยนตร์ทางภูมิรัฐศาสตร์

สงครามยูเครนที่เริ่มต้นจากการเปิดการโจมตีของกองทัพรัสเซียต่อยูเครนในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2022 และการรบเดินต่อเนื่องมาถึงหนึ่งปีอย่างไม่น่าเชื่อ ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าในหนึ่งปีของสงครามที่ผ่านมา นั้น ส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อความเป็นไปของระเบียบระหว่างประเทศ ตลอดจนรวมถึงการกำหนดความสัมพันธ์ของรัฐยุโรปกับรัสเซียในอนาคต

หากพิจารณาถึง “จุดระเบิด” ของปัญหาสงครามในปัจจุบัน เราอาจจะต้องเริ่มต้นที่การเปลี่ยนอำนาจของการเมืองยูเครนในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2014 อันทำให้ผู้นำรัสเซียตัดสินใจบุก พร้อมกับสนับสนุนกลุ่มแบ่งแยกดินแดนที่เป็นกลุ่มนิยมรัสเซียในด้านตะวันออกของยูเครน แต่เหตุการณ์เช่นนี้จะไม่เกิดขึ้นเลย ถ้าโลกยังอยู่ในยุคสงครามเย็น หรือในทำนองเดียวกัน เหตุการณ์ดังกล่าวอาจจะไม่มีผลกระทบอย่างลึกซึ้งเลย หากไม่เกิดการสิ้นสุดของสงครามเย็น และนำมาซึ่งการล่มสลายของสหภาพโซเวียต พร้อมกับการกำเนิดของ “รัฐรัสเซีย” (หรือรัสเซียยุคหลังโซเวียต)

ดังนั้น การทำความเข้าใจกับสงครามในปัจจุบัน จึงต้องพิจารณาถึงความเปลี่ยนแปลงของโลกหลังสงครามเย็นและการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ในปี ค.ศ. 1991 และส่งผลสืบเนื่องต่อมาด้วยกระแสเรียกร้องประชาธิปไตย หรือ “กระแสนูโรโมแดน 2014” อีกทั้งความสัมพันธ์ที่มีปัญหาอย่างยาวนานระหว่างรัสเซียกับฝ่ายตะวันตก จนกลายเป็นพลวัตสำคัญที่นำไปสู่การบุกของรัสเซียในต้นปี ค.ศ. 2022

ด้วยเงื่อนไขระยะเวลาของเหตุการณ์ในเวทีโลกเช่นนี้ ทำให้เราอาจเรียกสงครามยูเครนด้วยล้อเลียนตามชื่อหนังสือเก่าของ “อี. เฮช. คาร์” ที่นักเรียนวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ต้องเรียนว่า “วิกฤตการณ์ 30 ปี” (E. H. Carr, *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939* หนังสือตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1939)

03

ประวัติศาสตร์
แห่งความริ้วฉาน

ความทรงจำในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างยูเครนกับรัสเซีย นั้น ดูจะไม่ค่อยเป็นบวกเท่าใดนัก เอาเข้าจริง ๆ แล้ว อาจต้องยอมรับว่า ชาวยูเครนโดยทั่วไปไม่ได้ “ปลื้ม” กับความเป็นจักรวรรดิของรัสเซียเท่าใดนัก เพราะในกระบวนการสร้างจักรวรรดิใหญ่ที่เกิดขึ้น รัสเซียต้องผนวกดินแดน ยูเครน และ “กอดทัป” ความเป็นรัฐเอกราช อัตลักษณ์ และความเป็นชาตินิยม ของยูเครน ซึ่งไม่ได้แตกต่างกันระหว่าง “จักรวรรดิในยุคมหาราช” หรือ “จักรวรรดิในยุคคอมมิวนิสต์”

ในสถานะเช่นนี้ ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า ผลของความสัมพันธ์ในการสร้าง จักรวรรดิรัสเซียดังกล่าวมีบทบาทอย่างมากในการสร้าง “ความทรงจำรวมหมู่” (collective memory) ในหมู่ชาวยูเครน ปัจจุบันนี้จึงมีส่วนโดยตรงในการกำหนด ทักษะ (perception) และโลกทัศน์ (world view) ในความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศทั้งสองในปัจจุบันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ภาวะเช่นนี้ ส่งผลให้ความขัดแย้งระหว่างประเทศถูกนำไปผูกโยงกับ “ประวัติศาสตร์ชาติ” (national history) ที่ถูกประกอบสร้างอย่างหลีกเลี่ยง ไม่ได้ หรือในด้านหนึ่งของสงคราม เราจะเห็นถึงการสร้างประวัติศาสตร์ผ่าน “กระบวนการเล่าเรื่อง” ของอดีต (narratives of the past) ดังนั้น บางที สงครามจึงเหมือนกับการ “ชำระแค้นทางประวัติศาสตร์” (the revenge of history) หรืออีกนัยหนึ่ง สงครามไม่ใช่การ “สิ้นสุดของประวัติศาสตร์” (the end of history) อย่างแน่นอน

ความสัมพันธ์เช่นนี้ทำให้เกิดข้อสังเกตว่า ประวัติศาสตร์เป็นแรง ขับเคลื่อนที่สำคัญของสงคราม กล่าวคือ คนในชาติ โดยเฉพาะกำลังพล ในกองทัพจะผ่าน “กระบวนการกล่อมเกลากายทางสังคม” (socialization) หรือ ถูกประกอบสร้างทางความคิดให้เกิดมุมมองต่อทั้งฝ่ายเราและฝ่ายข้าศึก และ ความทรงจำจากอดีตเช่นนี้แหละที่ต่อมาถูกสร้างให้เป็น “ความทรงจำเรื่องอดีต

04

ยุทธนาวีที่เรารู้จัก!

เราจะไม่มีความเข้าใจปัญหาพื้นฐานของสงครามรัสเซีย-ยูเครนได้เลย ถ้าเรามองไม่เห็นถึงผลจากความเปลี่ยนแปลงจากการสิ้นสุดของสงครามเย็น ที่นำไปสู่การกำเนิดของภูมิทัศน์ใหม่ในการเมืองโลก แต่ในภูมิทัศน์นี้ ไม่ได้มีรัสเซียที่เป็นมหาอำนาจใหญ่เช่นในยุคของสหภาพโซเวียตอีกต่อไป สหภาพโซเวียตล่มสลายในปี ค.ศ. 1991 และรัฐต่าง ๆ ที่เคยถูกรวมอยู่ในสหภาพแตกออกเป็นรัฐอิสระ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ “รัฐเอกราชยูเครน” และรัฐเอกราชเหล่านี้พยายามอย่างยิ่งในการต้องอยู่กับสภาพแวดล้อมทางภูมิรัฐศาสตร์ใหม่ให้ได้ อีกทั้งตระหนักดีว่า วันหนึ่งวันใดที่รัสเซียสามารถฟื้นสถานะทางอำนาจของตนได้แล้ว รัสเซียจะหวนคืนสู่ “วิสัยทัศน์จักรวรรดิ” (imperial vision) ที่ต้องการผนวกรัฐอิสระเหล่านี้ให้กลับมาอยู่ใต้การควบคุมของรัสเซียให้ได้เช่นในยุคสหภาพโซเวียต

ดังนั้นจึงไม่แปลกที่ประธานาธิบดีปูตินเรียกการสิ้นสุดของสงครามเย็นว่าเป็น “หายนะทางภูมิรัฐศาสตร์” (geopolitical catastrophe) เพราะความเป็น “มหาอำนาจใหญ่” ของรัสเซียในยุคหลังสหภาพโซเวียต ได้หายไปจากการเมืองโลกอย่างไม่กลับคืนมา ในขณะที่ปัจจัยของสภาวะแวดล้อมระหว่างประเทศเกิดความพลิกผันจากสภาวะเช่นนี้ การเมืองภายในของรัฐเอกราชยูเครนก็พลิกผันไปกับเงื่อนไขต่าง ๆ อย่างคาดไม่ถึงด้วย

เอกราชยูเครน

หากย้อนกลับไปในยุคสงครามเย็นแล้ว โอกาสที่จะเกิดความเป็นอิสระของรัฐยุโรปตะวันออกนั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย สหภาพโซเวียตควบคุม “รัฐบริวาร” (satellite states) เหล่านี้ด้วยความเข้มงวด ภายใต้ “หลักเบเรจเนฟ” (The Brezhnev Doctrine) ที่จะไม่อนุญาตให้รัฐสังคมนิยมในยุโรปตะวันออกเกิดภาวะ “แตกแถว” ออกจากการควบคุมของสหภาพโซเวียต

05

The Putin Doctrine

ปีใหม่ ค.ศ. 2022 จะเริ่มต้นด้วยความร้อนแรงในการเมืองโลกตั้งแต่ต้นปีอย่างคาดไม่ถึง ใครเลยจะคาดคิดว่า หลังจากรัสเซียในยุคของประธานาธิบดีวลาดีเมียร์ ปูติน ได้รุกเข้ายึดไครเมีย และเอากลับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัสเซีย ในปี ค.ศ. 2014 แล้ว ปูตินจะเปิดเกมการเมืองอีกครั้งด้วยการส่งกำลังรบขนาดใหญ่ของรัสเซียประชิดแนวชายแดนของยูเครนจนขยายตัวเป็นวิกฤตใหญ่ ดังเช่นที่เห็นในปัจจุบัน แน่แน่นอนว่า หลายฝ่ายกังวลอย่างมากว่า วิกฤตการณ์ชุดนี้อาจขยายตัวเป็น “สงครามใหญ่” ในปีนี้หรือไม่?

วิกฤตการณ์ยูเครนในบริบทของการเมืองโลกปัจจุบันจึงเป็นประเด็นสำคัญที่กำลังถูกจับตามองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะหากปัญหาความขัดแย้งขยายตัวไปสู่สภาวะสงครามแล้ว ผลที่เกิดขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อการเมืองในเวทีระหว่างประเทศอย่างมากด้วย โดยเฉพาะในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐมหาอำนาจใหญ่ ดังจะเห็นได้ว่ามิติของการแข่งขันในวันนี้มีแนวโน้มที่จะทวีความเข้มข้นมากขึ้น โดยเฉพาะผลที่เกิดขึ้นจากวิกฤตการณ์ในครั้งนี้จะมีนัยโดยตรงกับการจัดระเบียบระหว่างประเทศของยุโรป และระเบียบโลกด้วย

ปัญหา

ในด้านหนึ่งของปัญหา คงปฏิเสธไม่ได้ว่า วิกฤตยูเครนเป็นผลสืบเนื่องที่เกิดตั้งแต่การล่มสลายของสหภาพโซเวียต อันส่งผลให้อำนาจของรัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์รัสเซียสิ้นสุดลงไปกับการยุติของสงครามเย็น การล่มสลายของสหภาพโซเวียตครั้งนั้นทำให้พื้นที่ที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองแต่เดิมมีโอกาแยกตัวออกเป็น “รัฐเอกราชใหม่” และหนึ่งในนั้นคือ “ยูเครน”

ดังนั้น หากถอยกลับไปพิจารณาถึงสถานการณ์การสิ้นสุดของสงครามเย็น สิ่งที่เป็นผลตามมาอย่างชัดเจน คือ การสิ้นสุดของการเป็น “รัฐมหาอำนาจใหญ่” อันมีนัยโดยตรงว่า รัสเซียซึ่งเกิดตามมาจากการล่มสลาย

ตอนที่

2

ปริบทสงคราม

07

The Putin War

ยุโรปหลังปีใหม่ ค.ศ. 2022 เริ่มมีข้อมูลมากขึ้นถึงท่าทีทางทหารของรัสเซียในแนวชายแดนของยูเครน อันทำให้เกิดคำถามสำคัญว่า “รัสเซียจะบุกยูเครนหรือไม่?” แน่นอนว่า คำถามเช่นนี้ทำให้สถานการณ์ที่เกิดขึ้นตามแนวพรมแดนรัสเซีย-ยูเครน กลายเป็นความกังวลอย่างมากในเวทีระหว่างประเทศ เพราะการตัดสินใจเปิดการโจมตีของรัสเซียจะนำไปสู่สถานการณ์ “สงครามใหญ่” อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ความกังวลระหว่างประเทศเป็นผลโดยตรงจากงานข่าวกรองถึงการที่กองทัพรัสเซียได้เคลื่อนกำลังรบขนาดใหญ่เข้าประชิดชายแดนยูเครน อีกทั้งท่าทีของรัสเซียดูจะไม่ยอมรับเครื่องมือทางการทูตในการแก้ปัญหา และยังไม่มีความตั้งใจจะลดทอนความตึงเครียดทางทหารที่เกิดตามแนวพรมแดนนี้แต่อย่างใด ในทางตรงข้ามกลับเห็นถึงการเตรียมความพร้อมในทางทหารที่มากขึ้น

เตรียมกำลังรบ!

แม้รัฐบาลรัสเซียพยายามยืนยันว่า รัฐบาลรัสเซียไม่มีแผนที่จะเปิดการรุกรานทางทหารเข้าสู่พื้นที่ของยูเครน แต่คำยืนยันนี้ ดูจะไม่ช่วยคลายความกังวลในเวทีการเมืองโลกเท่าใดนัก เพราะหลายฝ่ายเชื่อว่า โอกาสที่รัสเซียจะตัดสินใจสุดท้ายด้วยการใช้กำลังมีความเป็นไปได้ค่อนข้างมาก อีกทั้งการยืนยันจากข้อมูลข่าวกรองถึงการเตรียมในทางทหารที่เป็นสัญญาณในตัวเอง

การเตรียมการบุกดังกล่าวนี้นี้ เกิดจากการที่ประธานาธิบดีปูตินมองว่าโอกาสของรัสเซียมาถึงแล้ว อีกทั้งสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปในปัจจุบัน ไม่ได้ได้เข้มแข็งในทางการเมืองและการทหารมากพอที่จะเป็นปัจจัยในการ “ป้องปราม” (deter) ต่อพฤติกรรมรุกรานของรัสเซียได้จริง ดังจะเห็นได้ว่าก่อนหน้านี้ รัสเซียเองเคยเปิดการรุกรานทางทหารเพื่อผนวกดินแดนของจอร์เจีย

08

กำลังรบ vs กำลังใจ

ไม่น่าเชื่อเลยว่า เมื่อประธานาธิบดีปูตินของรัสเซียตัดสินใจเปิดสงครามกับยูเครนในวันพฤหัสบดีที่ 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2022 นั้น หลายฝ่ายประเมินในเบื้องต้นว่า หากรัสเซียตัดสินใจเปิดการรบใหญ่แล้ว ยูเครนไม่มีทางที่จะรักษาความเป็น “รัฐเอกราช” ไว้ได้เลย เพราะการที่ “รัฐเล็ก” จะสามารถแบกรับการเผชิญหน้ากับอำนาจทางทหารของ “รัฐใหญ่” ย่อมเป็นไปได้ยากมาก และสงครามมักจะจบลงด้วยชัยชนะทางทหารของรัฐใหญ่

แต่หลังจากการใช้กำลังของรัสเซียเกิดขึ้นในวันดังกล่าวแล้ว สถานการณ์สงครามทวีความรุนแรงขึ้นอย่างชัดเจน การรบเกิดขึ้นในหลายเมืองในดินแดนของยูเครน อันส่งผลให้หลายฝ่ายประเมินในช่วงก่อนสุดสัปดาห์นั้นว่า กรุงเคียฟซึ่งเป็นเมืองหลวงของยูเครน จะไม่สามารถอยู่รอดได้เกิน 24 ชั่วโมง หรืออย่างน้อยที่สุดในช่วงเสาร์-อาทิตย์ของสัปดาห์ดังกล่าว (วันที่ 26-27 กุมภาพันธ์) น่าจะเป็นการปิดฉากสงครามด้วยการที่กองทัพรัสเซียเคลื่อนกำลังพลและรถถังเข้ายึดเมืองหลวง โดยการส่งกำลังรบพิเศษเข้ายึดสนามบิน Hostotel และใช้สนามบินดังกล่าวที่อยู่ในเมืองหลวงเป็นหัวขาดในการลำเลียงกำลังเพิ่มเติมทางอากาศ เข้าควบคุมยูเครนทั้งประเทศให้ได้ในเวลาต่อมา พร้อมกับนำไปสู่การจัดตั้ง “รัฐบาลหุ่น” ที่เป็น “รัฐบาลนิยมรัสเซีย” (ดังตัวแบบรัฐบาลนิยมรัสเซียในเบลารุส)

แต่สถานการณ์สงครามไม่เป็นไปในทิศทางเช่นที่นักการทหารรัสเซียได้วางแผนไว้ และกองกำลังของยูเครนสามารถต้านทานกองทัพรัสเซียได้มากกว่าที่คิด โดยเฉพาะความสำเร็จของยูเครนในการต่อต้านการบุกยึดสนามบิน Hostotel อันทำให้โอกาสของรัสเซียการยึดเมืองหลวงของยูเครนประสบปัญหาตั้งแต่ในช่วงต้นของสงคราม และทำให้ความคาดหวังสำหรับประธานาธิบดีปูติน ไม่จบลงในแบบที่รัสเซียวาดฝันไว้ เนื่องจากยูเครนตั้งแต่วินาทีแรกของการรบเริ่มสามารถ “ยัน” กองทัพรัสเซียได้อย่างไม่น่าเชื่อ และ

09

หายหน้าหนีวคลีร์!

โลกของยุคสงครามเย็นจบลงด้วยความรู้สึกโง่งองประการหนึ่งว่า ปัญหาการแข่งขันสะสมอาวุธนิวเคลียร์ของมหาอำนาจใหญ่ที่เป็นคู่ขัดแย้ง ในเวทีการเมืองโลกได้สิ้นสุดลง และส่งผลให้ปัญหาความกลัวในเรื่องของ “สงครามนิวเคลียร์” ได้สิ้นสุดลงตามไปด้วย โลกของยุคหลังสงครามเย็น จึงไม่ใช่โลกของอาวุธนิวเคลียร์ หากแต่เป็นโลกที่เต็มไปด้วยปัญหาความมั่นคง ในรูปแบบใหม่ (non-traditional security)

ในอีกด้าน โลกในยุคหลังสงครามเย็นเป็นเรื่องของสงครามต่อต้าน การก่อการร้าย อันเป็นผลพวงจากการก่อการร้ายที่เกิดขึ้นกับสหรัฐอเมริกาในวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 จนกล่าวกันว่า “โลกหลัง 11 กันยายน” ในมิติ ด้านความมั่นคงเป็น “ยุคของการก่อการร้าย” ถ้าจะมีความกังวลกับเรื่องของ อาวุธนิวเคลียร์ ก็จะเป็นเรื่องของ “การก่อการร้ายด้วยนิวเคลียร์” (nuclear terrorism) หรือเป็นเรื่องของการแพร่กระจายของอาวุธที่มีอำนาจการทำลายล้างสูง (WMD) แต่เรื่องนี้ไม่ใช่ประเด็นในเรื่องของสงครามนิวเคลียร์ระหว่าง มหาอำนาจใหญ่เช่นในแบบยุคสงครามเย็น

แม้ในอีกมุมหนึ่งของปัญหาการเมืองระหว่างประเทศในช่วงระยะใกล้ ที่ผ่านมา ความกังวลเช่นนี้เกิดจากการทดลองอาวุธนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือ ในทำนองเดียวกัน ประเด็นนี้ก็ไม่ใช่ว่าปัญหาสงครามนิวเคลียร์ขนาดใหญ่เช่น ในสมัยสงครามเย็น

เมื่อเกิดการบุกยูเครนของกองทัพรัสเซียเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2022 ที่ผ่านมา และตามมาด้วยการที่ประธานาธิบดีปูตินประกาศเตรียมพร้อมกองกำลังรบทางด้านอาวุธนิวเคลียร์ของรัสเซีย แน่แน่นอนว่าการประกาศเช่นนี้ ได้สร้างความตระหนกตกใจให้แก่ประชาคมระหว่างประเทศอย่างมาก

สภาวะเช่นนี้นำไปสู่คำถามสำคัญว่า ผู้นำรัสเซียจะตัดสินใจใช้ อาวุธนิวเคลียร์เป็นเครื่องมือในการ “ปิดเกมสงคราม” ในยูเครนหรือไม่...

10

ยุทธนาดีสรีปชั้น

หลังจากการสิ้นสุดของยุคสงครามเย็นแล้ว สิ่งที่เห็นได้ชัดในการเมืองโลกคือ การล่มสลายของระบอบการปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์รัสเซีย ซึ่งก็คือการสิ้นสุดของพลังอำนาจของลัทธิคอมมิวนิสต์ อันมีนัยถึงการสิ้นสุดของความเป็น “ขั้วอำนาจ” ของสหภาพโซเวียตในเวทีการเมืองโลกด้วย เงื่อนไขเช่นนี้ได้เปิดโอกาสให้สหรัฐอเมริกาดำรงระเบียบระหว่างประเทศที่เป็น “โลกแบบขั้วเดียว” (unipolar) และการแตกสลายของ “รัฐโซเวียต” ซึ่งส่งผลให้พื้นที่ที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองของโซเวียต แยกตัวออกเป็น “รัฐเอกราชใหม่” ในช่วงปลายปี ค.ศ. 1991 พร้อมกับนำไปสู่การกำเนิดของ “รัฐรัสเซีย” เข้าแทนที่รัฐโซเวียตเดิมที่ล่มสลายไป

สภาวะเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่า “ระเบียบโลกในยุคหลังสงครามเย็น” เป็นระเบียบที่รัสเซียดำรงอยู่ในระบบระหว่างประเทศด้วยความอ่อนแอ และส่งผลให้การจัด “ระเบียบระหว่างประเทศของยุโรปในยุคหลังสงครามเย็น” เป็นสิ่งที่เสมือนกับรัสเซียไม่มีบทบาทในการกำหนดอนาคตได้มาก (เช่นที่สหภาพโซเวียตเคยมีในยุคสงครามเย็น) หรืออีกนัยหนึ่งอาจถูกตีความในเชิงจิตวิทยาได้ว่า ผู้นำรัสเซียมีความรู้สึกว่า ตนไม่ได้รับการยอมรับในความเป็นรัฐมหาอำนาจเท่าที่ควร ซึ่งแน่นอนว่า สถานะหลังการล่มสลายของสหภาพนั้นแตกต่างจากยุคสงครามเย็นอย่างมาก ที่การกำหนดระเบียบของยุโรปไม่อาจจะละเลยต่อบทบาทของโซเวียตได้เลย โดยเฉพาะในยุคดังกล่าว ระเบียบโลกเป็นแบบ “สองขั้ว” (bipolar) และโซเวียตมีฐานะเป็น “ผู้นำหลัก” ของโลกอีกขั้วหนึ่ง

วิกฤตการณ์ 2014

หากพิจารณาย้อนกลับไปถึงช่วงของการสิ้นสุดของสงครามเย็น และนำมาซึ่งการก่อตั้งให้ยูเครนเป็นรัฐเอกราชใหม่ อันเป็นผลจากการประกาศ

11

ความเป็นกลางของยูเครน

หนึ่งในข้อเสนอสำคัญของความพยายามในการแก้ปัญหาสงครามรัสเซีย-ยูเครน คือ ความต้องการให้ยูเครนมีสถานะ “เป็นกลาง” (Neutrality) และดูเหมือนผู้คนส่วนหนึ่งมีความคาดหวังว่า ความเป็นกลางที่กล่าวถึงนี้น่าจะเป็นหนทางที่ดีที่สุดของการแก้ไขปัญหาสงครามที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนี้

แต่ปัญหาในอีกด้านคือ ความเป็นกลางที่เราหวังว่าจะเป็นเครื่องมือของการแก้ปัญหานั้น คืออะไร และที่สำคัญ เราสามารถคาดหวังได้เพียงใดว่า ความเป็นกลางที่ทุกฝ่ายพูดถึงในบริบทของยูเครนจะเกิดขึ้นจริงได้ อีกทั้งรัสเซียซึ่งเป็นรัฐมหาอำนาจใหญ่และเป็นฝ่ายเปิดการโจมตีทางทหารนั้น จะยอมรับความเป็นกลางของยูเครนได้จริงหรือไม่ เพราะสงครามครั้งนี้คือ การละเมิดความตกลงระหว่างยูเครนกับรัสเซียในปี ค.ศ. 1994 ที่รัสเซียยอมรับถึงสถานะของความเป็นรัฐอธิปไตยของยูเครนที่เกิดขึ้นในยุคหลังสงครามเย็น ด้วยการประกาศแยกตัวออกจากรัสเซียอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1991 ซึ่งการประกาศความเป็นรัฐเอกราชของยูเครนนั่น มิใช่การกระทำโดยพลการฝ่ายเดียว และไม่เป็นที่ยอมรับในเวทีโลก

นิยาม

หากจะพิจารณาถึงประเด็นเรื่อง “ความเป็นกลาง” ในทางการเมืองระหว่างประเทศ เราอาจจะต้องเริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจกับนิยามของคำนี้โดยทั่วไปแล้ว ความเป็นกลางคือ นโยบายทางการเมืองที่ละเว้นการเข้าไปมีส่วนร่วมในการสงครามที่เกิดขึ้นระหว่างรัฐ

ฉะนั้นในเชิงนโยบายต่างประเทศและความมั่นคง ความเป็นกลางหมายถึง การดำเนินนโยบายแบบ “ไม่เลือกข้าง” (impartiality) [หรืออาจหมายถึง “การไม่ลำเอียง”] ต่อรัฐคู่ขัดแย้ง และรัฐคู่ขัดแย้งก็ยอมรับถึงสถานะดังกล่าวด้วย ซึ่งในภาวะสงคราม รัฐสามารถประกาศสถานะเป็นกลางให้รัฐ

12

No-Fly Zone

จากถ้อยแถลงที่เกิดขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่าของประธานาธิบดีเซเลนสกี และเกิดอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอดนับตั้งแต่กองทัพรัสเซียตัดสินใจยatraทัพ เข้าสู่ดินแดนของยูเครนเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2022 คือ คำขอให้ สหรัฐอเมริกาและองค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (NATO) กำหนดให้ น่านฟ้าของยูเครนเป็น “เขตห้ามบิน” (no-fly zone)

แต่จะเห็นได้ชัดว่า แม้กองทัพรัสเซียจะโจมตียูเครนหนักเพียงใดก็ตาม รัฐบาลตะวันตกก็ยังไม่ยอมตอบรับคำร้องขอของผู้นำยูเครนแต่อย่างใด จนทำให้ คนบางส่วนมีความรู้สึกว่ ในสถานการณ์สงครามที่กำลังเกิดขึ้นนั้น เสมือนกับการที่ตะวันตกทั้งยูเครนให้ต้องเผชิญกับการโจมตีของรัสเซียอย่างโดดเดี่ยว

ดังนั้น บทความนี้จะนำเสนออย่างสังเขปถึง แนวคิดด้านความมั่นคง ที่เรียกว่า “เขตห้ามบิน” คืออะไร หากมีการประกาศใช้แล้ว จะเกิดผลอะไร ตามมา และถ้าไม่ประกาศใช้แล้ว ฝ่ายตะวันตกจะมีอะไรเป็นทางเลือก?

นิยาม

แนวคิดเรื่องการประกาศ “เขตห้ามบิน” เป็นเรื่องใหม่ในทางการเมือง ระหว่างประเทศ และเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในยุคหลังสงครามเย็น และหากย้อน กลับไปในยุคสงครามเย็น เราจะไม่เห็นแนวคิดนี้มาก่อน ดังนั้น การทำความเข้าใจในเรื่องนี้ยามจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับสถานการณ์ในปัจจุบัน

ความหมายโดยทั่วไปของ “เขตห้ามบิน” คือ การไม่อนุญาตให้ อากาศยานทุกชนิดหรือบางชนิดบินเข้าสู่พื้นที่ทางอากาศที่ถูกกำหนดเป็น “เขตหวงห้าม” ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวอาจจะหมายถึงน่านฟ้าของประเทศเป้าหมาย หรืออาจเป็นเพียงน่านฟ้าของพื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งโดยเฉพาะ เมื่อมีการกำหนด เขตพื้นที่ดังกล่าวแล้ว จะต้องมึประเทศหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งเข้ามาเป็นผู้ควบคุม และฝ่ายที่เป็นผู้ควบคุมจะต้องพร้อมที่จะใช้กำลัง

13

ความล้มเหลวทาง
ยุทธศาสตร์ของรัสเซีย

นักเรียนในวิชายุทธศาสตร์จะถูกสอนด้วยคำกล่าวของคาร์ล ฟอน เคลาวิทซ์เสมอว่า สงครามเป็นเครื่องมือที่รัฐ (ในความหมายคือรัฐบาล) ใช้เพื่อ บีบบังคับให้รัฐเป้าหมายกระทำตามความต้องการของรัฐตน ซึ่งแน่นอนว่า คำสอนของเคลาวิทซ์ใช้ได้ในทุกยุคทุกสมัย ไม่มีความล้าสมัยไปกับการเปลี่ยนแปลงของกาลเวลาแต่อย่างใด

แต่การจะบังคับให้รัฐเป้าหมาย (หรือในความหมายของสงคราม คือ การเป็นรัฐข้าศึก) กระทำตามความต้องการของเรา โดยมีสงครามเป็นเครื่องมือ นั้น ไม่ใช่เรื่องที่จะประสบความสำเร็จได้ในทุกกรณี และหลายครั้งที่พบว่า ความคาดหวังที่จะเป็น “รัฐผู้ชนะสงคราม” ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ แต่อย่างใด เพราะในด้านหนึ่ง กองทัพข้าศึกไม่ได้เป็น “เป้าหมาย” ให้ถูกกระทำโดยไม่มี การตอบโต้ และกองทัพข้าศึกยังคงมีสถานะเป็น “กองกำลังติดอาวุธ” ที่สามารถ กระทำการตอบโต้กลับในทางทหารได้เช่นกันด้วย

สภาวะเช่นนี้ทำให้นักยุทธศาสตร์ร่วมสมัยอย่างเกย์ตอกย้ำเสมอว่า การวางแผนยุทธศาสตร์ทหารจะต้องคิดคำนึงถึง “ปัจจัยข้าศึก” เสมอ เนื่องจาก สงครามเกิดขึ้นจากการใช้กำลังของรัฐคู่พิพาท มิใช่เกิดจากการใช้กำลังฝ่ายเดียว โดยข้าศึก (ทั้งในความเป็นรัฐและกองทัพ) ไม่ได้เปิดปฏิบัติการทหารตอบโต้กลับ หรืออาจกล่าวเป็นข้อเตือนใจได้ว่า “ข้าศึกเองเป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นผู้กำหนด ความเป็นไปของสงคราม” และอาจมีนัยในทางทหารอีกด้วยว่า “ข้าศึกเป็น ปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจตัดสินใจของสงคราม”

คำสอนสองประโยคในวิชายุทธศาสตร์ศึกษาในข้างต้นสะท้อนให้เห็น อย่างชัดเจนได้จากสถานการณ์สงครามรัสเซีย-ยูเครนในปัจจุบัน ดังจะเห็นได้ ว่ายิ่งสงครามยืดระยะเวลาออกไป พร้อมกับการที่กองทัพและประชาชนยูเครน ยังสามารถต้านทานการรุกรานของกองทัพรัสเซียได้ ยิ่งเท่ากับสะท้อนให้เห็นถึง ความผิดพลาดทางยุทธศาสตร์ของประธานาธิบดีปูติน โดยเฉพาะ “การประเมิน ข้าศึกในทางยุทธศาสตร์” ซึ่งดูจะเป็นความผิดพลาดของมอสโกอย่างไม่น่าเชื่อ

14

สุสานรัสเซียและ
ทุ่งสังหารนายพล

กองทัพของทุกสังคมถูกสร้างขึ้นด้วยเหตุผลของสงคราม และถูกพิสูจน์ด้วยการสงคราม กล่าวคือ กองทัพจัดตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการรบหรือมีภารกิจในการเป็นเครื่องมือทางทหารของรัฐ อันมีนัยในทางยุทธศาสตร์ว่า กองทัพจะถูกใช้ทำหน้าที่เพื่อให้รัฐบรรลุถึงวัตถุประสงค์ทางการเมืองตามที่รัฐต้องการ ซึ่งการใช้เครื่องมือในระดับสูงสุดคือ การใช้ในยามสงคราม

ดังเป็นที่ทราบกันดีว่า โอกาสที่รัฐจะเข้าสู่สงครามในโลกปัจจุบันไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะสงครามสมัยใหม่มีราคาที่ต้องจ่ายสูงมาก คือมีราคาแพงทั้งในบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และชีวิตของผู้คน ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่นายทหารในกองทัพของหลายประเทศแทบจะไม่มีโอกาสยิงปืนสักนัดเดียวในสนามรบ หากนายทหารเหล่านี้อาจทำได้แค่ยิงปืนในสนามฝึกตลอดอายุประจำการของพวกเขาในกองทัพ เพราะรัฐนั้นไม่ได้เข้าสู่สงคราม ขณะเดียวกันสงครามใหญ่ในเวทีโลกก็ไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยครั้งเช่นในอดีต สมรรถนะของกองทัพในยามสันติจึงอาจจะเข้มแข็งใน “วันสวนสนาม” ในงานพิธีการของรัฐ

แต่ภาพที่ดูสวยหรูของทหารในวันจัดพิธีสวนสนามไม่ใช่คำตอบที่แท้จริงในยามสงคราม เพราะการพิสูจน์สมรรถนะของกองทัพจะเกิดขึ้นต่อเมื่อกองทัพต้องเข้าสู่การรบอย่างแท้จริง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า สนามรบคือบททดสอบขีดความสามารถอย่างแท้จริงของทหาร พิธีสวนสนามเพื่อแสดงอำนาจทางทหารของรัฐ (ดังเช่นที่เราเห็นในหลายประเทศ) จึงเป็นเพียงการโฆษณาทางการเมือง ที่อาจไม่มีนัยสำคัญในสงครามเลย โดยเฉพาะหากกำลังของรัฐที่นำออกมา “แสดงโชว์” นั้น กลับประสบความล้มเหลวในยามสงคราม

ดังนั้น สิ่งทีนักยุทธศาสตร์ทุกคนจะต้องตระหนักเสมอคือ “กองทัพที่ดูเข้มแข็งในยามสันติ ไม่ได้เป็นหลักประกันของความสำเร็จทางทหารในยามสงครามแต่อย่างใด” คำสอนในวิชายุทธศาสตร์ทหารเช่นนี้ ปรากฏให้เห็นอีกครั้งในสงครามรัสเซีย-ยูเครน

15

สงครามในบ้านรัสเซีย

บทบาทของคนหนุ่มสาวในการต่อสู้ทางการเมืองปรากฏให้เห็นในทุกยุคและในทุกสังคมเสมอ ปรากฏการณ์สำคัญของบทบาททางการเมืองของคนรุ่นใหม่ในศตวรรษที่ 21 คงต้องให้เครดิตกับการลุกขึ้นสู้กับระบอบเผด็จการใน “อาหรับสปริง” และตามมาด้วยการเรียกร้องประชาธิปไตยของคนหนุ่มสาวในหลายประเทศ ปรากฏการณ์เช่นนี้ยืนยันถึง “จิตวิญญาณทางการเมือง” ของคนรุ่นใหม่ในการเรียกร้องหาสังคมที่ดีกว่า

แน่นอนว่า บทบาททางการเมืองของคนหนุ่มสาวไม่ใช่เรื่องใหม่ และเป็นหน้าหนึ่งในประวัติศาสตร์การเมืองของหลายประเทศเสมอ แม้ในประเทศที่ระบอบเผด็จการเข้มแข็ง ก็ไม่สามารถที่จะปิดกั้นการเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่ได้ทั้งหมด ดังเช่น คนหนุ่มสาวในยุค “รัสเซียของปูติน” ที่แม้จะมีการใช้ระบอบอำนาจนิยมปิดกั้นเสรีภาพอย่างเต็มที่ แต่กระแสต่อต้าน “ระบอบปูติน” ในหมู่คนรุ่นใหม่ยังคงเกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ และยังคงดำเนินต่อไปไม่หยุด แม้จะมีข้อจำกัดอย่างมากก็ตาม

กำเนิดระบอบปูติน

สหภาพโซเวียตล่มสลายไปกับการสิ้นสุดของสงครามเย็น พร้อมกับพาระบอบการปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์รัสเซีย ที่เคยครองอำนาจอย่างเข้มแข็งล่มสลายตามไป ซึ่งส่งผลให้ความเป็น “รัฐมหาอำนาจ” ที่เคยยิ่งใหญ่ในเวทีโลกต้องถดถอย และนำไปสู่การกำเนิดของ “รัฐรัสเซีย” อีกครั้ง

การสิ้นสุดของระบอบคอมมิวนิสต์เป็นความหวังอย่างมากถึงกระบวนการการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย และเป็นความหวังอย่างมากอีกด้วยว่า จะเป็นเส้นทางสู่การสร้างเศรษฐกิจเสรีนิยม อันจะทำให้เกิดการเดินคู่ขนานระหว่าง “การเมืองเสรีนิยม” กับ “เศรษฐกิจเสรีนิยม” ซึ่งทั้งสองปัจจัยนี้ในทางทฤษฎีรัฐศาสตร์จะเป็นแรงขับเคลื่อนของการสร้าง “สังคม

16

สติดพัน-สต่อเนื่อง

เมื่อสงครามรัสเซีย-ยูเครนก้าวเข้าสู่เดือนที่ 5 นั้น รัสเซียยังไม่สามารถเอาชนะยูเครนได้ จนไม่น่าเชื่อว่า การใช้ศักยภาพทางทหารขนาดใหญ่ของมหาอำนาจอย่างรัสเซียในการเปิดสงครามตามแบบกว่า 5 เดือนแล้ว ยูเครนยังดำรงความเป็นรัฐเอกราชไว้ได้ แต่ขณะเดียวกันก็เห็นถึงความเสียหายอย่างมากทั้งต่อชีวิตของกำลังพลและยุทธโปกรณ์ของรัฐคู่สงคราม โดยเฉพาะความสูญเสียของกองทัพรัสเซีย ในอีกด้านคือ ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนยูเครนที่ถูกทำลายจากสงครามของรัสเซียอย่างหนัก จนนำไปสู่ปัญหาผู้อพยพภายในทวีปยุโรปอย่างที่เราไม่เคยเห็นมาก่อน

ดังนั้น สงครามในเดือนที่ 5 ย่อมทวีความรุนแรงมากขึ้น และสร้างความเสียหายต่อทั้งสองฝ่ายย่อมมีมากขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ด้วย อีกทั้งสงครามในเดือนที่ 5 นี้ มีนัยสำคัญต่อการปรับยุทธศาสตร์และยุทธวิธีของทั้งสองฝ่าย เนื่องจากต่างฝ่ายต่างเรียนรู้ปัญหาจากความเป็นจริงของสงคราม โดยเฉพาะเรียนรู้ถึงความได้เปรียบ เสียเปรียบของคู่สงคราม ไม่ใช่เป็นการเรียนรู้ผ่าน “ห้องจำลองยุทธ์” ในโรงเรียนทหาร

อีกทั้ง ความเป็นจริงของสนามรบในช่วงที่ผ่านมาได้บ่งชี้ให้เห็นปัจจัยในระดับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสงคราม จนอาจกล่าวได้ว่า สงครามยูเครนเป็น “ห้องเรียนวิชายุทธศาสตร์ทหารที่ใหญ่ที่สุดในโลก” ในปัจจุบัน ซึ่งสงครามอ่าวเปอร์เซียในปี ค.ศ. 1991 และ “ปฏิบัติการพายุทะเลทราย” (Desert Storm Operation) ก็เคยทำหน้าที่เช่นนี้มาแล้วในการให้ข้อพิจารณาแก่นักการทหารที่ใฝ่รู้ทั่วโลก

สงครามในเดือนที่ 5

สงครามยูเครนเริ่มต้นด้วยการเปิด “สงครามตามแบบเต็มรูปแบบ” ในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2022 ในเบื้องต้น หลายฝ่ายมักจะประมาณว่า

17

The General Winter

ด้วยการเดินทางของฤดูกาลเป็นเช่นที่เกิดในทุกปี เราคงจะได้ไม่ยากว่าฤดูหนาวในยุโรปเป็นปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อการรบ เช่นที่เห็นในสงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 สงครามในฤดูหนาวมีความยากลำบากอย่างยิ่ง ทั้งในส่วนของชีวิตของทหาร และการเคลื่อนที่ในทางทหาร เป็นต้น

ดังนั้น ในวันที่ 9 กันยายน ค.ศ. 2022 เลขาธิการนาโต้ (NATO) ได้แจ้งเตือนชาติสมาชิกด้วยประโยคง่าย ๆ คือ “The winter is coming, it’s going to be hard...” อันมีนัยถึงการมาของ “สงครามฤดูหนาว” ที่จะเป็นความยากลำบาก และเตือนถึงการเตรียมสนับสนุนยูเครนในการทำสงครามระยะยาวกับรัสเซีย อีกทั้งยังตอกย้ำถึงแรงกดดันที่เกิดจากการตัดการส่งพลังงานของรัสเซียมายุโรป และปัญหาค่าครองชีพที่สูงขึ้นอันเป็นผลกระทบโดยตรงจากสงคราม เพราะรัสเซียมีความคาดหวังว่า พลังงานจะถูกใช้เป็น “อาวุธ” ในการตอบโต้กับการแข่งขัน และการปิดล้อมทางเศรษฐกิจของฝ่ายตะวันตก

ฤดูหนาวของยุโรปปี ค.ศ. 2022 จึงเป็นความท้าทายอย่างยิ่งใน ด้านหนึ่ง นักการทหารทุกคนตระหนักดีว่า สงครามฤดูหนาวเป็นความโหดร้ายในตัวเอง ประวัติศาสตร์สงครามของยุโรปเป็นคำตอบที่ดีในเรื่องนี้ ในอีกด้านหนึ่ง รัสเซียมีความหวังที่จะเห็นความขาดแคลนพลังงาน ที่เกิดจากการใช้พลังงานเป็น “อาวุธ” ในการตอบโต้กับการแข่งขันของรัฐตะวันตก อันจะส่งผลโดยตรงต่อทั้งชีวิตและค่าครองชีพของผู้คนในสังคม แต่ “สงครามพลังงาน” ก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขความหนาวเย็นของอากาศด้วย

การเปิด “สงครามพลังงาน” ของรัสเซียเกิดขึ้นด้วยความหวังว่า จะทำให้ฤดูหนาวในยุโรปปีนี้เป็นช่วงเวลาที่ยากลำบากของชีวิต แต่ผลกลับเป็นปัจจัยบังคับให้รัฐยุโรปต้องปรับ “ยุทธศาสตร์พลังงาน” เพื่อลดการพึ่งพารัสเซียลง การเดินทางผ่านฤดูหนาวของรัฐยุโรปในปีนี้จะป็นวันเวลาที่ท้าทายอย่างมาก ทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และการทหาร และดูเหมือนรัสเซียจะเชื่อมั่น

18

แฉีกผู้บ่่ายักษ์

เมื่อสงครามยูเครนเดินมาเป็นเวลาครบ 6 เดือนนั้น ความเชื่อที่ว่า สงครามยูเครนจะยุติอย่างรวดเร็วด้วยความเหนื่อยหน่ายของกำลังรบของรัสเซีย กลายเป็นเพียง “ความฝันที่ไม่เป็นจริง” สำหรับประธานาธิบดีปูติน กองทัพรัสเซียไม่สามารถบดขยี้กองทัพยูเครนได้ในสนามรบ และไม่สามารถยึดยูเครนได้ตามต้องการ ในทางกลับกัน กองทัพยูเครนสามารถต้านทานการรุกของรัสเซียได้อย่างไม่คาดคิด จนกล่าวกันว่าเพียงระยะเวลาครึ่งปีแรกของสงคราม การประเมินขีดความสามารถของรัฐคู่พิพาทต้องกระทำใหม่ทั้งหมด ... กองทัพรัสเซียที่ยิ่งใหญ่ ไม่ได้มีความเข้มแข็งทางทหารอย่างที่คิด

ขณะเดียวกันระยะเวลาครึ่งแรกของปีนั้น มีคำตอบอย่างชัดเจนว่า สันติภาพเป็นเพียง “ความฝันที่อยู่ห่างไกล”... หกเดือนของสงครามที่ผ่านมา ไม่มีแนวโน้มของความสำเร็จในการเจรจาระหว่างคู่สงครามชุดนี้แต่อย่างใด ภาพที่เกิดขึ้นกลับเป็นการโจมตีของรัสเซียอย่างต่อเนื่อง และเป็นการโจมตีอย่างไม่จำแนกเป้าหมาย เสมือนหนึ่งรัสเซียกำลังใช้ “มาตรการแบบเบ็ดเสร็จ” แม้ว่าจะไม่ใช่สงครามเบ็ดเสร็จโดยตรงก็ตาม จนอาจเรียกการถูกโจมตีอย่างหนักในครั้งนี้เป็น “นรกในยูเครน” หรือเป็น “หกเดือนในนรก” สำหรับชีวิตประชาชนชาวยูเครน ดังจะเห็นได้ว่า ในหกเดือนแรกของสงคราม มีชาวยูเครนเสียชีวิตหลายพันคน และชาวยูเครนเป็นหลักล้านคนที่กลายเป็นผู้อพยพพลัดถิ่นแบบไม่มีทางเลือก อีกหลายชีวิตตกอยู่ใน “มิคสัญญีสงคราม” อย่างน่าหดหู่ใจ

หกเดือนก็ไม่แพ้!

สิ่งที่เกิดขึ้นในครึ่งปีแรกของสงครามคือ ความเกลียดชังของประชาชนชาวยูเครนที่มีต่อผู้นำรัสเซีย การเปิดสงครามของประธานาธิบดีปูตินเป็นคำตอบในตัวเองว่า โอกาสที่ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับยูเครน

19

Counteroffensive!

สงครามยูเครนยิ่งเดินหน้ามากเท่าใด ความหวังที่จะเห็นสันติภาพ ยูเครนก็ดูยิ่งห่างไกลออกไปมากเท่านั้น และให้คำตอบในอีกด้านอย่างชัดเจนว่า สงครามยูเครนเป็น “สงครามยืดเยื้อชุดใหม่” ในการเมืองโลก และเป็นปัจจัยของความผันผวนที่สำคัญของการเมืองโลกด้วย

อย่างไรก็ตาม แนวโน้มของสงครามก่อนสิ้นปี ค.ศ. 2022 ได้เริ่มเห็นชัดถึงสถานการณ์ใหม่ และมีนัยสำคัญหลายประการ แม้สถานการณ์เหล่านี้จะยังไม่สามารถเปลี่ยนแปลงทิศทางการสงครามได้อย่างมาก แต่ก็เป็นการตอกย้ำว่า สงครามในยูเครนจะยังคงดำเนินต่อไปในรูปแบบของสงครามที่มีลักษณะการรบต่อเนื่อง ดิตพัน และยังไม่มี การรบที่จะเป็นจุดชี้ขาดของสงครามได้ทันที (decisive battle) ซึ่งผลที่ตามมาคือ ความรุนแรงและความสูญเสียจะเกิดอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงน่าสนใจว่าคู่ความขัดแย้งจะดำเนินการสงครามต่อไปอย่างไร

การรุกรานที่เคอร์ซอน (The Kherson Counteroffensive)

หลังจากรัสเซียประสบความล้มเหลวในการยึดคิฟที่เป็นเมืองหลวงของยูเครนในช่วงแรกของสงครามแล้ว รัสเซียจึงเริ่มปรับแผนยุทธศาสตร์ในการรุกเข้ายึดพื้นที่ของยูเครน ด้วยการยึดดินแดนที่ละส่วน มากกว่าจะเป็นการรุกเพื่อยึดพื้นที่ทั้งหมดอย่างรวดเร็ว หรืออาจอธิบายว่าเป็นการ “รุกคืบ” ที่ไม่ต้องการความเร็วในการยุทธ์ เนื่องจากความคิดในแผนการทัพที่จะยึดครองยูเครนได้ในระยะเวลาสั้น ๆ นั้น ได้กลายเป็นความผิดพลาดทางยุทธศาสตร์อย่างมหันต์ของกองทัพรัสเซีย

เราอาจกล่าวเปรียบเทียบในวิชาประวัติศาสตร์ทหารได้ว่า “สงครามสายฟ้าแลบ” ของประธานาธิบดีปูตินในยูเครนล้มเหลวตั้งแต่ช่วงต้นของการยุทธ์ (ต่างกับเมื่อครั้งที่กองทัพนาซีเปิดการรุกใหญ่ต่อโปแลนด์ในปี ค.ศ. 1939

20

ยกระดับสงคราม

สถานการณ์ใหญ่ของสงครามยูเครนในช่วงปลายปี ค.ศ. 2022 มี 2 ประการที่ต้องถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ หรืออาจจะต้องถือว่าเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่ต้องนำมาพิจารณา คือ 1) การจัดทำประชามติในดินแดนของยูเครนที่อยู่ภายใต้การยึดครองของรัสเซีย และ 2) การรุกกลับ (counter-offensive) ของกองทัพยูเครน จนกองทัพรัสเซียต้องเป็นฝ่ายถอยร่น ซึ่งทำให้เกิดคำถามโดยตรงถึงการปรับยุทธศาสตร์ทหารของรัสเซียในอนาคต

ปัญหาเช่นนี้ยังโยงถึงคำถามสำคัญว่า ผู้นำรัสเซียจะตัดสินใจใช้อาวุธนิวเคลียร์ทางยุทธวิธีเพื่อแก้ปัญหาคความเพลี่ยงพล้ำทางทหารในยูเครนหรือไม่ ซึ่งประเด็นในเรื่องของการใช้อาวุธนิวเคลียร์ของรัสเซียต่อเป้าหมายในยูเครนนั้น เป็นคำถามที่มีมาตั้งแต่ต้นสงคราม

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เกิดขึ้นเช่นนี้กำลังบ่งบอกอย่างชัดเจนว่า ความขัดแย้งรัสเซีย-ยูเครนเป็นกระบวนการ “ยกระดับสงคราม” (escalation of war) ที่เกิดขึ้นทีละระดับไปอย่างต่อเนื่อง อันมีแนวโน้มว่า สงครามมีแนวโน้มที่จะรบต่อไปในอนาคต และสันติภาพอาจจะยังห่างไกลกว่าที่โลกคาดหวัง

ประชาติจอมปลอม!

ในส่วนของการผนวกดินแดนนั้น เพื่อที่จะทำให้การยึดครองพื้นที่ของยูเครนมีพื้นฐานทางกฎหมายรองรับ และขณะเดียวกันก็เพื่อให้การยึดครองดินแดนของยูเครนใน 4 ส่วนมีความชอบธรรม ทั้งยังจำเป็นที่จะต้องสร้างภาพทางการเมืองสำหรับรัฐบาลรัสเซียด้วย ดังนั้น วิธีการสำคัญที่จะรองรับวัตถุประสงค์ทางการเมืองเช่นนี้คือ การจัดทำประชามติจากการลงเสียงของประชาชนในพื้นที่ เพื่อแสดงให้เห็นว่าประชาชนที่อยู่ในดินแดนดังกล่าวต้องการย้ายไปอยู่กับรัสเซีย และต้องการแยกตัวออกจากยูเครน

22

หนึ่งปีแห่งสงคราม

สิ่งที่เกิดขึ้นในวาระครบรอบ 1 ปีของสงครามยูเครนที่เกิดจากบุกของรัสเซียในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2022 คือ สงครามยังดำเนินต่อไปอย่างไม่เห็นจุดสิ้นสุด และเป็นขวบปีที่ไม่น่าเชื่อเลยว่า ยูเครนยังสามารถดำรงความเป็น “รัฐเอกราช” ไว้ได้ เช่นเดียวกับที่กองทัพและประชาชนยูเครนยังสามารถยันการรุกของกองทัพรัสเซียได้อย่างเข้มแข็ง แม้ประเทศต้องประสบกับการโจมตีทางอากาศในรูปแบบต่าง ๆ อย่างหนัก คงต้องยอมรับว่าเป็นหนึ่งปีแห่งความหายนะสำหรับชีวิตของประชาชนชาวยูเครน

แต่ผลลัพธ์ในอีกด้านของสงครามคือ ความสูญเสียขนาดใหญ่ของกองทัพรัสเซียทั้งจำนวนยุทธโปกรณ์และกำลังพล จนอาจประเมินได้ว่า กองทัพรัสเซียในหนึ่งปีแรกของสงครามถูกทำลายในสนามรบจน “อ่อนแรง” ลงมาก และอาจต้องประเมินขีดความสามารถทางทหารของรัสเซียใหม่ในอนาคต เนื่องจากเกิดการสูญเสียทั้งในส่วนของกำลังพลและกำลังยุทธโปกรณ์

อย่างไรก็ตาม หากมองจากแง่มุมทางทหารและการเมืองแล้ว คงต้องยอมรับว่าสงครามยูเครนมีความน่าสนใจอย่างมาก และคงต้องถือว่า สงครามนี้เป็น “สงครามใหญ่ครั้งแรก” ของโลกในศตวรรษที่ 21 และเป็นสงครามใหญ่ของยุโรปที่ใหญ่ที่สุดนับจากการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ... วันหนึ่ง หากเรามองย้อนจากอนาคตกลับมาดูยุคปัจจุบันแล้ว เราอาจกล่าวได้ว่าสงครามนี้เป็นสงครามใหญ่ที่สุดชุดหนึ่งที่ประวัติศาสตร์ทหารของโลกจะต้องบันทึกไว้ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการสงครามที่เกิดขึ้น

สงครามของรัฐมหาอำนาจใหญ่

สถานการณ์การสู้รบในปัจจุบันนั้น เราอาจจะตั้งเป็นข้อสังเกตสำหรับการศึกษาของคณะนายทหารได้ว่า สงครามยูเครนเป็นเสมือน “วิทยาลัยการทัพ

23

อำนาจทางทหารของรัสเซีย

สงครามยูเครนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างไม่มีใครคาดคิด ไม่มีใครคาดเดามาก่อนเลยว่าเช้าตรู่ของวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2022 กองทัพรัสเซียจะเปิดการรุกรานพรมแดนเข้าตียูเครน โดยมีเป้าหมายที่จะยึดคิฟให้ได้อย่างรวดเร็ว จนอาจกล่าวเปรียบเทียบได้ว่า “สงครามสายฟ้าแลบของปูติน” ในช่วงต้นดำเนินไปอย่างรวดเร็ว จนไม่มีใครคิดว่า ยูเครนจะสามารถรับมือกับการโจมตีของรัสเซียได้ และระยะเวลาที่กรุงคิฟจะอยู่รอดจากการยึดครองของกองทัพรัสเซีย น่าจะอยู่รอดได้ไม่นานนัก

แต่สุดท้ายแล้ว สงครามยูเครนกลับพลิกผันอยู่ใน “ขั้นยืน” (stale-mate) การรุกแบบสายฟ้าแลบของรัสเซียไม่สามารถนำไปสู่วัตถุประสงค์ทางการเมืองอย่างที่ประธานาธิบดีปูตินต้องการได้ ในทางตรงข้ามยูเครนกลับสามารถยับยั้งการรุกของกองทัพรัสเซียได้มากกว่าที่หลายฝ่ายคาดคิด และทั้งยังสามารถสร้างความเสียหายให้กองทัพรัสเซียได้มากกว่าที่คิดด้วย

อำนาจโซเวียตในยุคสงครามเย็น

ตัวแบบจากสงครามยูเครน ทำให้เราอาจจะต้องคิดถึงเรื่องของ “อำนาจ” ในเวทีระหว่างประเทศกันใหม่ ถ้าคิดในแบบเดิมแล้ว อำนาจที่เหนือกว่าอย่างมากในทางทหารของรัสเซียน่าจะทำให้สงครามยูเครนจบไปนานแล้ว และจบลงด้วยชัยชนะของรัสเซียด้วย

หากย้อนกลับไปในยุคสงครามเย็นแล้ว จะเห็นได้ว่าแนวคิดที่ชัดเจนของสตาลินซึ่งเป็นผู้นำสหภาพโซเวียตในขณะนั้นคือ การสร้าง “พื้นที่กันชน” เพื่อเป็นหลักประกันว่า สหภาพโซเวียตจะไม่ถูกบุกรุกโจมตีจากยุโรปตะวันตก ดังเช่นที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ความมั่นคงของประเทศมาแล้ว ฉะนั้น ดินแดนที่ถูกปลดปล่อยโดย “กองทัพแดงโซเวียต” จะตกอยู่ภายใต้การยึดครองและ/หรืออยู่ภายใต้อิทธิพลของโซเวียต โดยการที่รัฐบาลมอสโกจัดตั้งรัฐบาลคอมมิวนิสต์ที่นิยมรัสเซียขึ้นปกครอง

ตอนที่

3

มิตีสงคราม

24

สงครามนิวเคลียร์

ความกังวลว่าสงครามยูเครนจะยกระดับ จนอาจกลายเป็น “สงครามนิวเคลียร์” นั้น ไม่ใช่ประเด็นใหม่ในเวทีระหว่างประเทศแต่อย่างใด ความกังวลดังกล่าวเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงต้นของสงครามยูเครนแล้ว ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงนั้น เมื่อวัตถุประสงค์ทางทหารในการเข้าตีและยึดครองคีฟ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของยูเครนให้ได้อย่างรวดเร็ว นั้น ไม่เป็นไปตามความคาดหวังของรัสเซีย หลายฝ่ายจึงมีความกังวลว่า ประธานาธิบดีปูตินอาจตัดสินใจใช้อาวุธนิวเคลียร์ทางยุทธวิธี (tactical nuclear weapons) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ เพราะกองทัพรัสเซียไม่สามารถดำเนินการได้ด้วยอาวุธของสงครามตามแบบ

ความกังวลต่อการเกิดสงครามนิวเคลียร์ของรัสเซียในช่วงเวลาต่อมา เป็นผลโดยตรงจากการ “รุกกลับ” (counteroffensive) ของกองทัพยูเครนในภาคใต้ การถอยร่นของกองทัพรัสเซียจากแนวรบด้านเคอร์ซอน ทำให้มีความกังวลว่าผู้นำรัสเซียอาจตัดสินใจใช้อาวุธนิวเคลียร์ทางยุทธวิธีแก้ปัญหาการถอยของกองทัพรัสเซียหรือไม่

แม้จะไม่เกิดการใช้อาวุธนิวเคลียร์ในทั้งสองเหตุการณ์ แต่ก็ชี้ว่าความกังวลต่อปัญหาเช่นนี้จะสิ้นสุดลง เนื่องจากผู้นำรัสเซียยังคงกล่าวถึงอาวุธนิวเคลียร์ของรัสเซีย จนทำให้เราไม่อาจตัดประเด็นเรื่องของสงครามนิวเคลียร์ในยูเครนออกไปได้ในปี ค.ศ. 2023

หายนะโรงไฟฟ้านิวเคลียร์

ในความเป็นจริงแล้ว ประเด็น “อุบัติเหตุนิวเคลียร์” (nuclear accident) ในยูเครนไม่ใช่เรื่องใหม่แต่อย่างใด เพราะยูเครนเคยเผชิญกับ “หายนะเชอร์โนบีล” (Chernobyl Disaster) ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1986 มาแล้ว แต่หากพิจารณาในสถานการณ์ปัจจุบัน หายนะเช่นนี้อาจปรากฏใน 2 รูปแบบหลัก คือ

25

การโจมตีทางอากาศ
แบบไม่จำแนก

เดือนความทรงจำเดิม!

หากพิจารณาถึงสถานการณ์การโจมตีที่กองทัพรัสเซียกระทำกับยูเครนในปัจจุบันแล้ว เสมือนกับการย้อนเวลากลับไปสู่ยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 ... ชาวที่ออกในแต่ละวันจากการโจมตีที่เกิดขึ้นต่อเนื่องเป้าหมายที่เป็นเมืองและพลเรือนชาวยูเครนนั่น แทบไม่ต่างกับการกลับไปอ่านบันทึกการรบของกองทัพเยอรมันในการโจมตีสหภาพโซเวียตครั้งนั้นแต่อย่างใด

ดังที่ปรากฏในประวัติศาสตร์สงคราม การรบเกิดขึ้นอย่างรุนแรงในแนวรบด้านตะวันออก ... ถ้าจะกล่าวว่างทัพประสบความสูญเสียอย่างหนัก แต่พลเรือนในพื้นที่การรบประสบความสูญเสียมากกว่าทหาร แนวรบที่เปลี่ยนกลับไปมาจากการรบที่เกิดขึ้น ส่งผลให้พื้นที่ในส่วนนี้ถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง แทบจะไม่ต่างจากพื้นที่ของยูเครนที่กองทัพรัสเซียเคยยึดครองในปัจจุบัน เมื่อกองทัพยูเครนเปิดการรุกรกลับและยึดได้คืน สิ่งที่เห็นชัดเจนคือ ประชาชนและสิ่งปลูกสร้างถูกทำลาย ตลอดจนรวมถึงการสังหารหมู่ประชาชน ซึ่งเป็นชาวที่ปรากฏออกไปทั่วโลก แม้ผู้นำรัสเซียจะปฏิเสธอย่างไรก็ตาม

หากย้อนกลับสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 เมืองเบลโกรอด (Belgorod) เป็นตัวอย่างที่ดีในกรณีนี้ เมืองเป็นของรัสเซีย และอยู่ห่างออกไปประมาณ 40 กิโลเมตรทางพรมแดนด้านเหนือของยูเครนในปัจจุบัน ... เมืองนี้ถูกกองทัพเยอรมันยึดครองในปี ค.ศ. 1941 กองทัพรัสเซียยึดคืนในต้นปี ค.ศ. 1943 และกองทัพเยอรมันยึดกลับมาในตอนกลางปี หลังจากนั้นกองทัพรัสเซียพยายามที่จะยึดกลับคืนอีกครั้งให้ได้ ในขณะที่กองทัพเยอรมันก็พยายามอย่างยิ่งในการรักษาเมืองให้ได้เช่นกัน แม้ว่าเมืองนี้จะไม่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ แต่แนวรบที่เคลื่อนตัวไปตามการรบของคู่สงคราม ได้ทำลายทุกอย่างในเมือง

เมืองเบลโกรอดมีประชากรก่อนสงครามประมาณ 34,000 คน ผลจากการรบที่เกิดขึ้นทำให้เมืองเหลือประชากรเพียง 140 คน คนเป็น

26

ยุทธการชิงเมือง-
สงครามทำลายเมือง

สงครามรัสเซีย-ยูเครนเป็นสถานการณ์การรบชุดที่ใหม่ที่สุดของโลก และใหญ่ที่สุดของโลกในปัจจุบันด้วย ซึ่งหากพิจารณาในมิติของวิชาประวัติศาสตร์ทหารแล้ว สงครามยูเครนจะมีลักษณะเป็น “สงครามป้อมค่ายประชิด” (siege warfare) ของศตวรรษที่ 21 อย่างน่าสนใจ ซึ่งในบริบทของการทำลายเมืองที่รัสเซียกระทำกับยูเครนนั้น แทบจะไม่ต่างจาก “สงครามชิงเมือง” ในยุคเก่าของยุโรป ราวกับเป็นสงครามย้อนยุค

แต่สงครามชิงเมืองในยุคปัจจุบันมีความรุนแรงและความโหดร้ายต่างจากในประวัติศาสตร์ ด้านหนึ่งเป็นผลจากพัฒนาการของระบบอาวุธสมรรถนะสูงที่มีอำนาจการทำลายอย่างรุนแรง ในอีกด้าน เมืองในโลกสมัยใหม่เป็นศูนย์กลางของความเจริญที่ผู้คนจำนวนมากอาศัยอยู่ พร้อมกับมีกิจกรรมในชีวิตประจำวันในแบบต่าง ๆ ซึ่งเรามักกล่าวเสมอว่า เมืองเป็นรากฐานของอารยธรรมสมัยใหม่ และตามมาด้วยการขยายตัวของโลกาภิวัตน์พร้อมกับการขยายตัวของ “ความเป็นเมืองสมัยใหม่” (modern urbanization) ในยุคปัจจุบัน เมืองจึงเป็น “ศูนย์กลางของการอยู่อาศัย” ที่มีประชากรอยู่รวมกันอย่างหนาแน่น

ความเป็นสมัยใหม่และการเป็นศูนย์รวมประชากรเช่นนี้ จึงทำให้เมืองตกเป็นเป้าหมายของการโจมตีทางทหารอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ต่างกับที่ด้านหนึ่งผู้ก่อการร้ายก็ใช้เมืองเป็นพื้นที่ก่อเหตุด้วยเหตุผลเดียวกันในรูปแบบของ “การก่อการร้ายในเมือง” (urban terrorism) เพราะการ “โจมตีเมือง” สร้างผลสะท้อนทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ การทหาร และสังคมควบคู่กันไป และยังสร้างผลต่อความสนใจของสื่อได้มากกว่า ซึ่งโดยนัยในทางจิตวิทยานั้น การโจมตีเมืองคือ การทำลายขวัญกำลังใจ โดยเฉพาะเป็นการทำลาย “เจตนารมณ์ในการรบ” ของฝ่ายตรงข้าม เพื่อจะทำให้เกิดการยอมแพ้ และถ้าไม่ยอมแพ้ ก็จะต้องโจมตีอย่างหนักต่อไป โดยการเอาเมืองและประชาชน

27

สงครามรถถัง

การประเมินความสูญเสียของรัฐคู่ขัดแย้งในสงครามไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะข้อมูลในประเด็นนี้ถือเป็น “ความลับสุดยอด” ที่ต่างฝ่ายต่างเก็บงำไว้ ไม่ยอมเปิดเผย เพราะสถิติความสูญเสียเช่นนี้ย่อมส่งผลอย่างมากในทางจิตวิทยา โดยเฉพาะความสูญเสียด้านกำลังพลที่มีผลในทางจิตใจอย่างมากกับครอบครัว ทหารในแนวหลัง และปริมาณการสูญเสียด้านยุทธโศปกรณ์ในรูปแบบต่าง ๆ ก็มีนัยโดยตรงกับสถานะภาพของกองทัพในการรบ อันมีผลโดยตรงต่อขีดความสามารถในการรบ และภาพลักษณ์ของรัฐคู่สงครามด้วย

ดังนั้น บทความนี้จะพิจารณาถึงตัวเลขความสูญเสียของระบบอาวุธ ซึ่งแม้จะเป็นเรื่องของการประเมิน แต่ในกรณีนี้เราอาจต้องใช้ตัวเลขขององค์กรอิสระที่ติดตามสถานการณ์มาเป็นข้อมูลพื้นฐาน โดยบทความนี้จะนำเสนอถึง “สงครามรถถัง” ในยูเครน ที่กองทัพรัสเซียประสบกับความสูญเสียรถถังหลักเป็นจำนวนมาก และส่งผลโดยตรงต่อความสามารถในการทำสงครามของรัฐคู่ขัดแย้ง

สันยุครถถัง?

สงครามยูเครนที่เริ่มต้นในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ 2022 นั้น เริ่มตามหลักนิยมของสงครามตามแบบอย่างเห็นได้ชัด และเป็นการเข้าตีอย่างเป็นทางการ “ระลอก” ของหน่วยทหารราบยานยนต์ ขบวนรถถัง พร้อมกับการสนับสนุนของอำนาจการโจมตีทางอากาศในแบบที่เป็น “หลักนิยมของกองทัพแดง” ซึ่งอาจเปรียบเทียบกับได้กับการเปิด “สงครามสายฟ้าแลบ” (blitzkrieg warfare) ของกองทัพนาซีในยุคต้นสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่อาศัยอำนาจการเคลื่อนที่เร็วของหน่วยทหารราบ และการสนับสนุนทางอากาศ เป็น “หัวหอก” ในการเจาะแนวป้องกันของข้าศึก

28

สงครามเคลื่อนที่ vs
สงครามสนามเพลาะ

นักการทหารในยุคปัจจุบันมักมีความเชื่อว่า “สงครามสนามเพลาะ” (trench warfare) เป็นเรื่องล้าสมัยสำหรับการยุทธ์ในสงครามสมัยใหม่ เนื่องจากพัฒนาการของยานเกราะสามารถเจาะแนวตั้งรับของสนามเพลาะได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งอำนาจการยิงของปืนใหญ่ประจำรถถัง และเกราะที่สามารถคุ้มกันความปลอดภัยให้กับกำลังพลของฝ่ายเข้าตีได้เป็นอย่างดี ประกอบกับสงครามโลกครั้งที่ 2 มีสภาวะที่เป็น “สงครามเคลื่อนที่” (mobile warfare) จึงทำให้นักการทหารหลายคนมองว่า สงครามสนามเพลาะเป็นเพียงเรื่องราวในอดีตของสงครามโลกครั้งที่ 1 เท่านั้น และรูปแบบสงครามเช่นนี้จะไม่ถูกนำมาใช้ในสงครามยุคปัจจุบัน

แต่หากเราย้อนกลับมาพิจารณาสงครามในเอเชีย จะเห็นถึงสงครามสนามเพลาะทั้งในสงครามกลางเมืองจีน และสงครามเกาหลี หรือสงครามอุโมงค์ในเวียดนาม เป็นต้น นอกจากนี้ เนโด้ในยุคสงครามเย็นมีการฝึกเพื่อรับมือกับ “ระบบสนามเพลาะแบบโซเวียต” (Soviet-style trench systems) อันเป็นหลักนิยมขององค์การสนธิสัญญาออร์ซอ (Warsaw Pact) ที่ใช้ระบบป้อมสนามที่มีแนวเชื่อมต่อกันขนาดยาว ในการรับมือการเข้าตีของกำลังรบข้าศึก ซึ่งหลักนิยมของการตั้งรับด้วยสงครามสนามเพลาะเช่นนี้ เป็นผลโดยตรงจากบทเรียนของกองทัพโซเวียตในประวัติศาสตร์ของสงครามต่อต้านนาซีในแนวรบด้านตะวันออก ซึ่งเป็นพื้นที่การรบที่มีความรุนแรงอย่างมากในสงครามโลกครั้งที่ 2

หากพิจารณาถึงสถานการณ์การรบในฤดูใบไม้ผลิที่จะมาถึงในต้นปี ค.ศ. 2023 สงครามยูเครนอาจจะย้อนรอยประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 1 เนื่องจากในฤดูหนาวที่ผ่านมาในช่วงปลายปี ค.ศ. 2022 ต่างฝ่ายต่างพยายามสร้างแนวตั้งรับเพื่อรอการละลายของหิมะ ฉะนั้น จึงทำให้คาดการณ์ได้ว่า แนวรบในยูเครนอาจกลายเป็นสงครามสนามเพลาะได้ไม่ยาก อันมันยให้เห็นถึงความต้องการรถถังจำนวนมากสำหรับปฏิบัติการของกองทัพยูเครนในฤดู

29

ขออาวุธ ไม่ขอหนี!

หากเปรียบเทียบทำเนียบกำลังรบระหว่างกองทัพยูเครนและกองทัพรัสเซียแล้ว เห็นได้ชัดว่าเป็นไปไม่ได้เลยที่กองทัพยูเครนจะสามารถยันการรุกของกองทัพรัสเซียได้อย่างยาวนาน หรืออย่างน้อยแทบจะเป็นไปไม่ได้ที่จะยันได้เกินกว่า 1 ปีภายใต้การโจมตีอย่างหนักเช่นที่ปรากฏให้เห็นในข่าว

แต่การที่กองทัพยูเครนสามารถเปิดการรุกกลับทางทหาร (counteroffensive) ในพื้นที่ที่รัสเซียเคยยึดครองได้นั้น ทำให้สถานะของสงครามในยูเครนมีสภาวะของการ “ยัน” ในทางทหาร (military stalemate) เท่ากับส่งสัญญาณว่า สงครามยูเครนจะยาวนานออกไปกว่าที่หลายฝ่ายคิด และกองทัพยูเครนยังสามารถทำการรบได้นานกว่าที่หลายฝ่ายคาดไว้ในเบื้องต้น ซึ่งคำตอบที่สำคัญในเรื่องนี้อีกส่วนหนึ่งมาจากความสนับสนุนด้านยุทธโศปกรณ์จากฝ่ายตะวันตกอย่างต่อเนื่อง

อำนาจกำลังรบ

ในด้านหนึ่งคือ เป็นเรื่องของปัจจัย “อำนาจกำลังรบที่ไม่มีตัวตน” ที่เป็นทั้งเรื่องของการนำของรัฐบาลที่ได้รับการยอมรับจากประชาชน และขวัญกำลังใจของประชาชนในการต่อต้านรัสเซีย อีกทั้งยังมีนัยถึงการต้องเสียสละต่อสู้กับรัสเซียก็เพื่อดำรงความเป็น “รัฐเอกราช” ของชาวยูเครนไว้ให้ได้ ความพ่ายแพ้มีคำตอบในทางการเมืองประการเดียวคือ การต้องอยู่ภายใต้การปกครองของรัสเซีย และอย่างน้อย ชาวยูเครนเคยมีประสบการณ์กับการต้องอยู่ใต้รัสเซียมาแล้วในยุคสหภาพโซเวียต

ในอีกด้านที่ปฏิเสธไม่ได้ คือ ปัจจัยของ “อำนาจกำลังรบที่มีตัวตน” ซึ่งเป็นทั้งเรื่องของการกำลังพล และกำลังอาวุธ เป็นสิ่งที่ต้องมาเป็นข้อพิจารณาในสนามรบด้วย ซึ่งยูเครนอ่อนด้อยกว่ารัสเซียในทุกด้าน จนอยู่ในฐานะที่ไม่อาจเปรียบเทียบ “พลังอำนาจ” ระหว่างประเทศทั้งสองได้เลย

30

ยูเครนยัง 1 วัน
อเมริกาผลิต 1 เดือน

แม้สงครามยูเครนจะดำเนินสืบเนื่องมานานกว่า 1 ปีแล้ว แต่ก็ยังไม่มีสัญญาณใดที่บ่งชี้ว่า สงครามจะยุติลงในเร็ววัน มีแต่สัญญาณ 3 ประการ คือ “รบหนัก-รบยาว-รบต่อเนื่อง” เนื่องจากคู่สงครามพยายามที่จะเปิดการรุกใหญ่ ในฤดูใบไม้ผลิ และน่าจะส่งผลทำให้สงครามรบยาวตลอดปี ค.ศ. 2023

สภาวะของการรบเช่นนี้เห็นชัดว่า สงครามยูเครนเป็น “สงครามตามแบบที่ยืดเยื้อ” คือเป็น “Attrition Warfare” อันส่งผลให้เกิดความต้องการด้านยุทธโศปกรณ์ในทุกด้าน โดยเฉพาะปัญหาการใช้กระสุนปืนใหญ่เป็นจำนวนมากอย่างไม่คาดคิด ดังจะเห็นได้ว่าปัญหาความขาดแคลนกระสุนเช่นนี้เกิดขึ้นทั้งกับกองทัพรัสเซียและกองทัพยูเครนไม่แตกต่างกัน หรือเป็นเช่นที่บทเรียนในวิชาประวัติศาสตร์ทหารกล่าวถึง ช่องว่างระหว่างการวางแผนทางทหารในทางทฤษฎี กับความต้องการอาวุธและสิ่งอุปกรณ์ในทางปฏิบัติ

ใช้เกินประมาณการ!

หนึ่งในมิติของสงครามยูเครนที่ต้องนำมาเป็นข้อพิจารณาทางทหารอย่างมีนัยสำคัญคือ อัตราการใช้กระสุนในสนามรบ ทั้งกระสุนปืนใหญ่และกระสุนของปืนแบบต่าง ๆ เนื่องจากการรบต่อเนื่องและมีการใช้อาวุธยิงของทั้งสองฝ่ายตลอดเวลา จึงทำให้เกิดภาวะขาดแคลนกระสุนอย่างหนัก และความต้องการกระสุนเช่นนี้กลายเป็นแรงกดดันที่เป็นรูปธรรมต่อการผลิตอาวุธ และรวมถึงห่วงโซ่การผลิตของอุตสาหกรรมอาวุธในประเทศตะวันตกด้วย

ปัญหาเช่นนี้อาจไม่ใช่เรื่องใหม่ในวิชาประวัติศาสตร์ทหาร เพราะรัฐบาลและกองทัพทั่วโลกมักประเมินสถานการณ์การรบต่ำกว่าความเป็นจริงเสมอ โดยเฉพาะอัตราการสูญเสียยุทธโศปกรณ์ และอัตราการบริโภคกระสุนของฝ่ายตน ดังจะเห็นได้ว่าการรบจริงนั้น กองทัพจะใช้จำนวนกระสุนมากกว่าที่คาดการณ์ไว้ก่อนสงครามเสมอ และปัจจัยความขาดแคลนเช่นนี้ส่งผลกระทบ

ตอนที่

4

แนวโน้มสงคราม

31

สงครามที่รัสเซียไม่ชนะ

ปฏิบัติการทางทหารของรัสเซียเริ่มต้นในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2022 ด้วยความหวังอย่างสวยงามว่า กองทัพรัสเซียจะยึดเมืองเคียฟได้ในเวลาเพียงไม่กี่วันหลังจากกระสุนนัดแรกดังขึ้น และสงครามจะยุติลงโดยเร็วด้วยความพ่ายแพ้ของยูเครนเช่นในปี ค.ศ. 2014 แต่จนบัดนี้ล่วงเข้าปีที่ 2 แล้ว สงครามยังคงดำเนินต่อไป และทั้งไม่อาจคาดเดาถึงจุดจบของสงครามนี้ได้แต่อย่างใด

ดังนั้น บทความนี้จะทดลองสำรวจถึงปัญหาบางประการของรัสเซียที่เกิดขึ้นในช่วงปีแรกของสงคราม

จากบรูสนอฟ ถึงปูติน

แต่เดิมหลายฝ่ายมีความเชื่อว่า ประธานาธิบดีปูตินต้องการใช้ “การชู่” เป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อบรรดารัฐที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองของสหภาพโซเวียตมาก่อน ให้ตระหนักว่าพวกเขาจะต้องเลือกอยู่กับรัสเซียเท่านั้น ไม่ใช่การหันไปมีใจในการเข้าร่วมกับประเทศตะวันตก ซึ่งอาจเทียบเคียงได้กับ “หลักการเบรสนอฟ” (The Brezhnev Doctrine) ในยุคสงครามเย็น ที่รัฐในยุโรปตะวันออกจะต้องอยู่ในสังกัดของสหภาพโซเวียตเท่านั้น และไม่อนุญาตให้มีแนวนโยบายที่ต่างจากศูนย์กลางอำนาจที่มอสโกว์เป็นอันขาด และการแตกแถวจะต้องได้รับการลงโทษอย่างหนักจากปฏิบัติการของกองทัพแดง

การลงโทษ และการชู่ว่าจะลงโทษในลักษณะเช่นนี้ แม้จะเคยใช้อย่างได้ผลในยุคสงครามเย็น แต่ภูมิทัศน์ของการเมืองโลกเปลี่ยนไปอย่างมาก รัสเซียที่อาจจะไม่ใช่รัฐมหาอำนาจแบบเก่าของยุคสงครามเย็น แต่ก็ต้องการส่งสัญญาณไปยังบรรดาประเทศตะวันตกว่า รัสเซียยังคงต้องการดำรงอิทธิพลเหนือพื้นที่ทางด้านยุโรปตะวันออก และพื้นที่ทางด้านทะเลบอลติกต่อไป ไม่เปลี่ยนแปลง และทั้งไม่ต้องการให้ตะวันตกขยายอิทธิพลเข้าสู่พื้นที่ดังกล่าว

32

สงครามและสันติภาพ

สงครามยูเครนเดินทางเข้าสู่ปีที่ 2 แล้วอย่างไม่น่าเชื่อ เพราะเมื่อสงครามเริ่มต้นจากการบุกของรัสเซียในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2022 นั้น ไม่มีใครคาดคิดเลยว่า กองทัพบกยูเครนจะสามารถต้านทานการรุกใหญ่ของกองทัพรัสเซียได้อย่างยาวนาน เพราะหากเปรียบเทียบอำนาจกำลังรบช่วงก่อนสงครามแล้ว การรักษาดินแดนของยูเครนแทบเป็นไปได้เลย

ดังนั้นเห็นอำนาจกำลังรบเปรียบเทียบในปี ค.ศ. 2019 กองทัพรัสเซียมีกำลังพลรวม 900,000 นาย กองทัพบกมีกำลังพล 280,000 นาย มีรถถังหลัก (MBT) 2,750 คัน รถรบทหารราบ (IFV) 5,140 คัน ส่วนกองทัพบกยูเครนมีกำลังพลรวม 209,000 นาย กองทัพบกมีกำลังพล 145,000 นาย มีรถถังหลัก 854 คัน และรถรบทหารราบ 1,137 คัน (อ้างอิงตัวเลขจาก The Military Balance 2019)

หลังจากสงครามเกิดแล้ว ทำเนียบกำลังรบในปี ค.ศ. 2023 มีความเปลี่ยนแปลง ดังนี้ กองทัพรัสเซียขยายจำนวนกำลังพลรวมเป็น 1,190,000 นาย กองทัพบกขยายกำลังพลจำนวน 550,000 นาย มีรถถังหลักเหลือ 1,800 คัน รถรบทหารราบ 4,150 คัน กองทัพบกยูเครนขยายจำนวนกำลังพลเป็น 688,000 นาย กองทัพบกมีกำลังพลเพิ่มเป็น 250,000 นาย มีรถถังหลัก 953 คัน และรถรบทหารราบ 770 คัน (อ้างอิงตัวเลขจาก The Military Balance 2023)

จากตัวเลขเชิงปริมาณในข้างต้นจะเห็นชัดว่า กองทัพรัสเซียมีพลังอำนาจทางทหารเหนือกว่ายูเครนอย่างมาก แต่การมีทหารและอาวุธที่มากกว่าไม่ใช่หลักประกันว่า กองทัพจะประสบความสำเร็จในการรบได้จริง และความล้มเหลวในสนามรบทำให้รัสเซียไม่ประสบความสำเร็จทางยุทธศาสตร์ในการยึดครองยูเครน หรือกล่าวในทางทฤษฎีได้ว่า ความล้มเหลวจากการรบทำให้วัตถุประสงค์ทางยุทธศาสตร์ของรัสเซียในสงครามครั้งนี้ล้มเหลวตามไปด้วย

33

สงครามรบต่อ
สันติภาพยังต้องรอ

สงครามยูเครนเดินทางข้ามเวลาเข้าสู่ปีที่ 2 แล้ว และยังคงดำเนินต่อไปด้วยความรุนแรงอย่างมาก จนแทบมองไม่เห็นโอกาสของสันติภาพเท่าใดนัก

ดังนั้น บทนี้จะทดลองคาดคะเนถึง “จุดสิ้นสุด” ของสงครามในอนาคต ด้วยการนำเสนอด้วยสถานการณ์จำลองใน 6 ตัวแบบ ดังนี้

1. ชัยชนะของยูเครนและกลับสู่สถานะเดิมปี ค.ศ. 1991

ตัวแบบที่ 1 เริ่มด้วยสมมติฐานที่เป็นชัยชนะของยูเครน ดังที่ปรากฏชัดเจนแล้วว่า การใช้กำลังบังคับเพื่อให้ยูเครนกลับไปอยู่ใน “โลกของรัสเซีย” (Russian World หรือ Russkiy Mir) เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ การยับยั้งการรุกรานทหารของรัสเซีย และรัฐยูเครนไม่ล่มสลายไปด้วยการยึดครองของรัสเซีย ก็ถือว่า ยูเครนชนะแล้วในระดับหนึ่ง แต่ถ้าจะต้องได้รับ “ชัยชนะอย่างสมบูรณ์” ด้วยการเอาดินแดนที่รัสเซียยึดครองในไครเมียและดอนบาสกลับคืนมาทั้งหมดแล้ว ชัยชนะในนิยามเช่นนี้ดูจะเป็นไปไม่ได้ง่าย และในระยะสั้น การจะผลักดันให้กองทัพรัสเซียต้องถอยออกจากยูเครนทั้งหมด ก็อาจจะเป็นไปได้ยาก

แต่กระนั้น หลังจากชัยชนะของการรุกรกลับทางภาคใต้ที่เคอร์ซอน ในช่วงปลายปี ค.ศ. 2022 ได้สร้าง “ผลทางจิตวิทยา” อย่างสำคัญ คือ ชาวยูเครนมีความหวังอย่างมากที่จะเอาดินแดนที่ถูกรัสเซียผนวกไปกลับคืนมาทั้งหมด (ย่ำว่า “ทั้งหมด”) โดยเฉพาะไครเมีย (พื้นที่นี้มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์อย่างมากกับรัสเซีย เพราะเป็นที่ตั้งของกองเรือทะเลดำ ของกองทัพเรือรัสเซีย)

ดังนั้น ความต้องการของชาวยูเครนและฝ่ายตะวันตกจึงได้แก่ การพาประเทศกลับสู่ “สถานะเดิม” (status quo) ซึ่งก็คือการกลับสู่สถานะเส้นเขตแดนเดิมของปี ค.ศ. 1991 ตามความตกลงบูดาเปสต์ (The Budapest Memorandum) ซึ่งเคยได้รับการรับรองจากรัสเซียมาแล้วในปี ค.ศ. 1994 ตัวแบบจำลองนี้เป็น “the most ideal” สำหรับรัฐบาลตะวันตกและรัฐบาลยูเครน

34

สงครามและระเบียบใหม่

สงครามดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และอย่างรุนแรงตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เห็นได้ชัดว่าสงครามยังไม่มีแนวโน้มที่จะยุติลงอย่างที่หลายฝ่ายคาดหวัง การสู้รบที่เกิดขึ้นจึงไม่อาจชี้ชัดว่าใครจะเป็นผู้ชนะ ภาวะสงครามเช่นนี้ส่งผลให้การสร้าง “สถาปัตยกรรมด้านความมั่นคงของยุโรป” ในยุคหลังสงครามยูเครน เป็นความท้าทายอย่างมาก

ดังนั้น บทนี้จะสำรวจสงครามในปี ค.ศ. 2022 อย่างสังเขป พร้อมกับทดลองมองไปในปี ค.ศ. 2023 ทั้งในมิติการเมืองและการทหาร

ปีแรกของสงคราม

การเปิด “สงครามสายฟ้าแลบ” (blitzkrieg war) ของประธานาธิบดีปูตินในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2022 ไม่ประสบความสำเร็จทั้งในทางยุทธศาสตร์และยุทธวิธี ดังจะเห็นได้ว่าเพียงไม่กี่สัปดาห์หลังจากการบุกเกิดขึ้น ผู้นำทางทหารรัสเซียพอที่จะตอบได้ว่า รัสเซียล้มเหลวตั้งแต่การรุกครั้งแรก และเริ่มมีการปรับทิศทางทางยุทธศาสตร์ ด้วยการเปลี่ยนจาก “สงครามเคลื่อนที่” (mobile warfare) ที่อาศัยการรุกอย่างรวดเร็วของหน่วยยานเกราะและทหารราบยานยนต์ เพื่อเจาะแนวตั้งรับของข้าศึก มาสู่การทำ “สงครามประจำที่” (positional warfare) หรืออาจเรียกว่าเป็น “สงครามตรึงกำลัง” ที่ต่างฝ่ายต่างสะสมกำลังเพื่อเตรียมการทำสงครามระยะยาว และใช้การโจมตีทางอากาศด้วยอาวุธยิงระยะไกลเป็นเครื่องมือในการโจมตีแบบไม่จำแนกต่อเป้าหมายพลเรือน

การเปิดการรุกใหญ่ทำให้กองทัพรัสเซียสามารถยึดพื้นที่บางส่วนของยูเครนได้ ทั้งทางภาคใต้และทางภาคตะวันออก และการรบดำเนินไปอย่างรุนแรงในหลายพื้นที่ แนวรับของกองทัพยูเครนบางส่วนอาจไม่สามารถต้านทานการปิดล้อมและการโจมตีอย่างหนักของกองทัพรัสเซียได้ ต้องยอมรับว่าใน

35

สงครามก่อนฤดูใบไม้ผลิ

สงครามยูเครนในช่วงเดือนมีนาคม ค.ศ. 2023 ที่หิมะกำลังเริ่มละลาย มีจุดหัวเลี้ยวหัวต่อในหลายเรื่องอย่างน่าสนใจ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้น่าจะมีนัยกับสงครามและการเมืองโลกในอนาคต ดังนี้

1. บทหนักที่บัคมุต

ไม่น่าเชื่อเลยว่า พื้นที่การรบจุดสำคัญจะอยู่ที่เมืองบัคมุต จนต้องกล่าวว่าสนามรบที่จุดนี้เป็นการรบที่ “รุนแรงที่สุดและอันตรายที่สุด” ตลอด 600 กว่าไมล์ของแนวรบ และเป็นพื้นที่การรบที่คร่าชีวิตของทหารทั้งสองฝ่ายไปเป็นจำนวนมาก จนอาจกล่าวได้ว่า เมืองนี้ได้กลายเป็น “พื้นที่สังหาร” (killing field) หรือที่ผู้นำกองกำลังทหารรับจ้างของรัสเซียเรียกเมืองนี้ว่าเป็น “เครื่องบดเนื้อ” (meat grinder) ทั้งที่ในทางภูมิศาสตร์นั้น บัคมุตอยู่ในเขตการปกครองของดอนบาส เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ และมีบ้านเรือนที่อยู่อาศัยกระจัดกระจาย และอาจจะดูไม่ได้มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ทหารมากนัก

แต่ “สงครามชิงบัคมุต” กลับไม่มีฝ่ายใดยอมถอย ผู้นำทหารรัสเซียเชื่อว่า ชัยชนะในการยึดบัคมุตจะเป็นจะเป็น “จุดเปลี่ยน” ของสงคราม เพราะบัคมุตเป็นศูนย์รวม (hub) สำหรับกองทัพยูเครนทางด้านดอนบาส การยึดบัคมุต จะเป็นโอกาสให้รัสเซียเปิดการรุกในฤดูใบไม้ผลิได้อย่างแท้จริง อันอาจส่งผลให้แนวตั้งรับของยูเครนในด้านนี้ต้องพังทลายลง ความสำเร็จของการยึดบัคมุตจะเปิดโอกาสให้รัสเซียสามารถยึดโดเนตสก์ได้อย่างแท้จริง ดังนั้น กองทัพรัสเซียพยายามใช้ยุทธวิธีรุกคืบที่ละส่วนในการยึดครองพื้นที่

กองทัพยูเครนก็ใช้วิธีตั้งรับด้วยสงครามสนามเพลาะ และใช้อำนาจของการเป็นฝ่ายรับในทางทหารเป็นโอกาสในการหยุดยั้งการรุกของทหารรัสเซีย กองทัพรัสเซียเสียทหารเป็นจำนวนมากในสนามรบนี้ ตัวเลขประมาณการในต้นเดือนมีนาคม ค.ศ. 2023 ระบุว่า รัสเซียสูญเสียทหารมากถึง 30,000 นาย และกองทัพยูเครนมีความสูญเสียหนักเช่นกัน รัฐมนตรีกลาโหมรัสเซียแถลงว่า

36

หลักนิยมเกราะชีมอฟและ
สงครามไฮบริด

ปรากฏการณ์ใหม่ที่เรียกว่า “สงครามไฮบริด” (Hybrid Warfare) หรือ “สงครามพันทาง” ที่ถูกหยิบยกขึ้นมาในฐานะของการเป็นแบบแผนใหม่ของการสงครามนั้น เป็นข้อถกเถียงที่ยังไม่จบในหมู่นักวิชาการด้านการทหารของโลก และแม้ว่าจะไม่สามารถมีความเห็นร่วมกันในหลายประเด็นก็ตาม แต่ทุกฝ่ายดูจะมีความเห็นร่วมกันประการหนึ่งว่า รัสเซียเป็นต้นแบบของการทำสงครามชุดใหม่นี้ หรือบางคนอาจจะถือว่าสงครามพันทางในบริบทของหลักนิยมทหารของกองทัพรัสเซีย นั้น เป็นสิ่งที่นักคิดทางทหารรัสเซียเรียกว่า “สงครามยุคใหม่” หรืออาจเรียกตามหลักนิยมได้ว่าเป็น “สงครามเจนใหม่” (The New Generation Warfare) ในทฤษฎีการทหารของกองทัพรัสเซีย

อย่างไรก็ตาม สารของบทนี้จะไม่ถกเถียงเรื่องคำจำกัดความของสิ่งที่เรียกว่าสงครามพันทาง เนื่องจากข้อถกเถียงเช่นนี้มีหลายมุมมอง แต่โดยทั่วไปอาจใช้ในความหมายของสงครามที่ไม่ยึดติดอยู่กับการใช้กำลังรบของสงครามตามแบบ (conventional forces) หรือโดยนัยของความหมายคือวิธีการรบที่ไม่เน้นถึงยุทธวิธีของกำลังรบตามแบบ หากแต่เป็นการผสมผสานของการใช้ยุทธวิธีทั้งในแบบและนอกแบบในพื้นที่การรบหนึ่ง ๆ หรืออาจกล่าวให้ชัดเจนได้ว่า ในหนึ่งพื้นที่การรบมีการใช้กำลังหลายรูปแบบที่มีลักษณะเป็นแบบผสมผสาน ไม่ยึดติดอยู่กับการรบด้วยแบบแผนเดียวเป็นหลัก

ในบางครั้งอาจจะมีข้อโต้แย้งว่า คำนี้เป็นเพียง “ศัพท์เฉพาะ” (military terminology) ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่ออธิบายถึงปัญหาภัยคุกคามทางทหารของรัสเซียที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่นักการทหารหลายคนเริ่มมองว่า รัสเซียได้ทำการปรับหลักนิยมทางทหารใหม่แล้ว และทั้งยังได้นำเอาหลักนิยมนี้ออกสู่การปฏิบัติจริง ดังจะเห็นได้จากปฏิบัติการของรัสเซียในยูเครน จอร์เจีย และในเพื่อนบ้านของรัสเซียอื่น ๆ เช่น กระทำกับประเทศทั้งสามในแถบชายฝั่ง

ตอนที่

5

สงครามและความมั่นคง
ในอนาคต

37

การปรับเปลี่ยนของสงคราม

หลังจากเหตุการณ์การโจมตีสหรัฐอเมริกาในวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 แล้ว นักยุทธศาสตร์มีแนวคิดที่ไม่แตกต่างกันที่เห็นว่า “การก่อการร้าย” เป็นภัยคุกคามหลัก และรัฐจะต้องเตรียมรับโจมตีจากตัวแบบเหตุการณ์ความรุนแรงขนาดใหญ่ที่นิวยอร์ก อีกทั้งการโจมตีที่เกิดขึ้นได้กลายเป็นเส้นแบ่งเวลาที่สำคัญของการเมืองโลก จนอาจกล่าวได้ว่า ยุคหลังสงครามเย็นได้สิ้นสุดลงอย่างแท้จริง หรือโดยนัยของเวลาคือ ยุคหลังสงครามเย็นอยู่ระหว่างจากปี ค.ศ. 1991-2001 แม้บางคนอาจจะถือว่ายุคหลังสงครามเย็นเริ่มจากการรวมชาติของเยอรมนี ที่มีการ “หุบกำแพงเบอร์ลิน” ในปลายปี ค.ศ. 1989 เป็นสัญลักษณ์ใหญ่ของการเปลี่ยนยุคสมัยก็ตาม

ผลจากการโจมตีดังกล่าวไม่เพียงมีผลต่อการเมืองระหว่างประเทศ แต่ยังมีผลอย่างมากต่อการกำหนดแบบแผนของสงครามที่จะเกิดหลังจากความรุนแรงในเดือนกันยายน ค.ศ. 2001 จนเป็นที่ยอมรับในวงการความมั่นคงศึกษาว่า เรากำลังเห็นถึง “การปรับเปลี่ยนของสงคราม” (the transformation of war) ตามที่นักทฤษฎีการทหารเคยเสนอในช่วงปลายสงครามเย็น

เราอาจกล่าวในกรอบของสาขา “ยุทธศาสตร์ศึกษา” ได้ว่า โลกกำลังเห็นการเปลี่ยน “กระบวนทัศน์สงคราม” จากสงครามตามแบบที่เคยถูกยึดถือเป็นแบบแผนหลักมานาน เป็นสงครามนอกแบบ แต่ก็มิใช่สงครามนอกแบบเช่นในอดีตของยุคสงครามเย็น หากแต่เป็น “สงครามอสมมาตร” ในศตวรรษที่ 21 ที่อยู่ภายใต้วาทกรรมของ “สงครามต่อต้านการก่อการร้าย” (war on terror)

สงครามอสมมาตรของยุคปัจจุบัน อาจจะต้องอยู่ในบางพื้นที่ของโลกเช่นในทวีปแอฟริกา ที่เห็นการต่อสู้ระหว่างกองทหารของฝ่ายรัฐบาลกับกองกำลังติดอาวุธ เป็นต้น แต่เมื่อรัสเซียตัดสินใจใช้สงครามเป็นเครื่องมือในการบุกยูเครนในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2022 แล้ว ปัญหาของสงครามตามแบบจึงวนกลับมาเป็นประเด็นอีกครั้ง แต่ก็ยังเป็นสงครามตามแบบในบริบทใหม่

38

ข้อคิดคำนึงเรื่องการสงคราม

สงครามทางบกขนาดใหญ่เช่นที่เกิดในยูเครน ทำให้เกิดข้อถกเถียงทางยุทธศาสตร์อย่างน่าสนใจว่า รัฐเล็กจะ “ดำรงสภาพ” ในสงครามได้หรือไม่ และได้นานเพียงใด เมื่อต้องเผชิญกับการรุกรานของรัฐมหาอำนาจใหญ่

คำตอบในด้านหนึ่งเป็นปัญหาการนำของผู้นำประเทศที่ผนวกเข้ากับขวัญกำลังใจ อันทำให้เกิด “อำนาจกำลังรบที่ไม่มีตัวตน” ของฝ่ายยูเครน ได้กลายเป็นพลังอำนาจทางทหารในแบบที่ผู้นำรัสเซียคาดไม่ถึง และเป็นปัจจัยที่ช่วยให้รัฐและกองทัพยูเครนสามารถ “ยัน” การรุกรานทางทหารของรัสเซียได้อย่างไม่น่าเชื่อ อีกทั้งเมื่อตะวันตกตัดสินใจส่งอาวุธหนักในรูปแบบต่าง ๆ ให้ด้วยแล้ว ยูเครนจะมีความสามารถในการดำรงสภาพการรบได้มากกว่าที่หลายฝ่ายคิด แม้ในด้านหนึ่งจะต้องเผชิญกับการถูกโจมตีอย่างหนัก และประเทศต้องบอบช้ำอย่างมากจาก “สงครามของปูดิน”

อำนาจกำลังรบ

อุดมคติที่คู่สงครามต้องการมากที่สุด คือ การมี “อำนาจกำลังรบที่มีตัวตน” ที่ประสานเข้ากับ “อำนาจกำลังรบที่ไม่มีตัวตน” ได้อย่างเหมาะสมและลงตัว อันจะทำให้รัฐนั้นสามารถขับเคลื่อนสงครามได้อย่างมีประสิทธิภาพ และทั้งยังเป็นปัจจัยที่จะทำให้รัฐบรรลุวัตถุประสงค์ทางยุทธศาสตร์อย่างที่ต้องการ เนื่องจากสงครามไม่ได้ทำบนฐานความคิดที่เลื่อนลอย แต่กระทำโดยมีความต้องการทางยุทธศาสตร์เป็นเป้าหมายหลัก

ฉะนั้น ความสำเร็จของการ “ยันทางยุทธศาสตร์” ของกองทัพยูเครน กลายเป็นการพิสูจน์สมมติฐานเช่นนี้ได้เป็นอย่างดี ความสำเร็จในเบื้องต้นเช่นนี้ตอบสนองโดยตรงต่อเป้าประสงค์ทางยุทธศาสตร์ทหารของยูเครน ที่สามารถหยุดยั้งการขับของเส้นแนวรบของกองทัพรัสเซียได้อย่างแท้จริงในสนามรบ

39

คิวบาร์ลิก!

เหตุการณ์ “วิกฤตการณ์จรวดที่คิวบา” (The Cuban Missile Crisis) ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1962 ถือเป็นสถานการณ์ความตึงเครียดของโลกที่เข้าใกล้ “สงครามนิวเคลียร์” มากที่สุดนับตั้งแต่การทิ้งระเบิดนิวเคลียร์ที่ฮิโรชิมาและนางาซากิในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1945 ซึ่งการทิ้งระเบิดครั้งนั้นถือจุดสุดท้ายที่นำไปสู่การสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 ในเอเชีย และระเบิดนิวเคลียร์เป็นปัจจัยสำคัญในการปิดฉากสงครามโลกลงอย่างสมบูรณ์ แต่ก็เป็นการปิดฉากด้วยความ “น่าสะพรึงกลัว” ของอำนาจทำลายล้าง ดังที่กล่าวกันว่า การเมืองโลกในภาวะเช่นนี้เป็น “Balance of Terror” ไม่ใช่ “Balance of Power”

เมื่อเกิดสงครามยูเครน และมีนัยพาดพิงถึงการใช้อาวุธนิวเคลียร์ของรัสเซียด้วยแล้ว ยิ่งทำให้หลายคนอดที่จะหวนรำลึกถึงวิกฤตการณ์ครั้งนั้นไม่ได้ แม้วิกฤตดังกล่าวจะผ่านเลยมากกว่า 60 ปี แต่ก็หวังว่า ความสำเร็จในการ “ถอดชนวน” สงครามนิวเคลียร์ที่คิวบา ยังอาจพอเป็นข้อเตือนสติของผู้คนและผู้นำในยุคสงครามยูเครนได้บ้าง

ดังนั้น บทนี้จะนำเสนอ “คิวบารำลึก” เพื่อย้อนอดีตของวิกฤตนิวเคลียร์ที่ถือว่า การเมืองโลกเดินเข้าไปใกล้จุดที่เกือบจะถึงจุดขีดสุด (brinkmanship) ของการเกิดสงครามนิวเคลียร์ในปี ค.ศ. 1962 ... แล้วเราก็ผ่านพ้นมาได้โดยไม่น่าเชื่อ

ยุคนิวเคลียร์

การปรากฏตัวของระเบิดนิวเคลียร์เช่นนี้ทำให้การเมืองโลกก้าวเข้าสู่ “ยุคนิวเคลียร์” (The Nuclear Age) อย่างแท้จริง และในมิติทางทหารนั้น จะเห็นได้ว่าความเป็นไปของระเบียบระหว่างประเทศไปอยู่ภายใต้อิทธิพลของ “อาวุธนิวเคลียร์” อย่างเห็นได้ชัด ทั้งยังส่งผลให้นักทฤษฎีในวิชา

40

Permacrisis

โลกในปี ค.ศ. 2023 อาจจะไม่สดใสเท่าใดนัก เพราะสถานการณ์สืบเนื่องจากปี ค.ศ. 2022 ยังมีภาวะของความเป็นวิกฤตอย่างเห็นได้ชัด และผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นทำให้ปัจจุบันยังเป็น “ปีแห่งวิกฤตต่อเนื่อง” หรืออาจกล่าวได้ว่าโลกมีสภาวะเป็น “permacrisis” ความคาดหวังว่าโลกที่กลับสู่ภาวะปกติในด้านต่าง ๆ อาจจะยังห่างไกล

ถ้าเราลองถอยกลับไปในระยะสั้นจากจุดเริ่มต้นของการระบาดใหญ่ในปี ค.ศ. 2020 ซึ่งจะเห็นได้ว่า การระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 จากปีดังกล่าวมีส่วนอย่างมากในการกำหนดทิศทางของโลก และปัจจัยสำคัญอีกประการคือการกำเนิดของสงครามรัสเซีย-ยูเครนในต้นปี ค.ศ. 2022 ซึ่งก็มีผลต่อการกำหนดทิศทางการเมืองระหว่างประเทศอย่างมาก

ดังเช่นที่เราเห็นในปัจจุบัน หรืออาจกล่าวได้ว่าในช่วงระยะเวลา 4 ปี (ค.ศ. 2020-2023) ที่ผ่านมา ปัจจัยทั้งสองผนวกกันเข้ามา จนเป็นดั่ง “มหาวิกฤต” ที่พาเอาโจทย์ต่าง ๆ ที่สำคัญให้เกิดเป็นสภาวะของ “วิกฤตต่อเนื่อง” ที่ถาโถมเข้าใส่ชีวิตของโลกและชีวิตของผู้คนทั้งในปัจจุบัน และในอนาคตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เลย

มหาวิกฤตกำลังสอง

ในช่วงที่ผ่านมา เราคงต้องยอมรับว่า “วิกฤตโรคระบาด” และ “วิกฤตสงครามยูเครน” เป็นสองมหาวิกฤตใหญ่ที่กำหนดทิศทางโลก อย่างที่เรากล่าวกันเสมอในยุคโรคระบาดว่า โลกหลังโควิดจะไม่อะไรเหมือนเก่าอีกแล้ว จนเราอาจกล่าวเป็นข้อสังเกตถึงความเปลี่ยนแปลงใน 4 ระดับได้ว่า “โรคเปลี่ยนโลก... โรคเปลี่ยนรัฐ... โรคเปลี่ยนสังคม... โรคเปลี่ยนชีวิต”

ดังจะเห็นได้ว่าชีวิตในสี่ระดับนี้มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมากนับตั้งแต่การระบาดของโควิด-19 ซึ่งเราคงคาดหวังแบบง่าย ๆ ว่า การระบาดของ

The background of the entire image is an abstract camouflage pattern. It consists of various irregular, organic shapes in shades of black, dark gray, medium gray, and light gray, creating a complex, textured effect typical of military camouflage.

ประวัติผู้เขียน

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุรชาติ บำรุงสุข

จบปริญญาตรี จากคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยคอร์เนล และปริญญาโท-
ปริญญาเอก คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย (นิวยอร์ก) สหรัฐอเมริกา

นอกจากเป็นผู้สอนวิชาด้านยุทธศาสตร์ ความมั่นคง และนโยบาย
ต่างประเทศในคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว ยังเป็นผู้บรรยาย
พิเศษให้กับหน่วยงานความมั่นคง และสถาบันการศึกษาของกองทัพใน
หัวข้อดังกล่าว

ปัจจุบันอาจารย์เป็นหัวหน้าโครงการความมั่นคงศึกษา ซึ่งทำหน้าที่
เป็น “Think Tank” ด้านความมั่นคงภายใต้การสนับสนุนของสถาบัน
การข่าวกรอง สำนักข่าวกรองแห่งชาติ (สขช.) และเป็นบรรณาธิการจุลสาร
ความมั่นคงศึกษา ตีพิมพ์ฉบับที่ 220 (เมษายน-มิถุนายน พ.ศ. 2566) นอกจากนี้
อาจารย์มีผลงานทั้งงานเขียน และการให้ความเห็นในเวทีสาธารณะเป็น
จำนวนมาก เช่น คอลัมน์ “ยุทธบทความ” ในหนังสือมติชนสุดสัปดาห์ มีผลงาน
ที่เป็นผู้เขียนและบรรณาธิการหนังสือรวม 90 เล่ม

ปัจจุบันดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์กิตติคุณ ของคณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขีด ขึ้น

ผู้แต่ง : รศ. ดร.พัชรินทร์ สิริสุนทร
ดร.กมลเลิศ โพธิ์กนิษฐ และวิชรุฒิ ชื้อสตัย

“ไม่มีทางเป็นไปได้เลยที่การกระทำทาง
การเมืองหรือ การใช้อำนาจของชนชั้นปกครองใน
สังคมใด จะครอบงำความคิดและอยู่เหนือชีวิต
ของสามัญชนได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด เพราะการ
ควบคุมข่มขู่ของชนชั้นปกครอง จะกระทำ
ได้เพียงในพื้นที่สาธารณะเท่านั้น แต่ไม่สามารถกระทำ
ได้เลยในพื้นที่สี่เทา หรือพื้นที่ซึ่งมีความคลุมเครือ”

– James C. Scott –

หนังสือแนะนำ

ทฤษฎีนโยบายสังคมและการวิพากษ์นโยบาย

ผู้แต่ง : ดร.กมลเลิศ โพธิ์กนิษฐ

นโยบายสังคม ถือเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนา
คุณภาพชีวิตของประชาชนแต่เมื่อพิจารณาด้วยมุมมอง
เชิงวิพากษ์ จะพบว่าอีกด้านหนึ่ง นโยบายสังคมมักถูกใช้เป็น
“กลไกเชิงอำนาจ และอุดมการณ์ของรัฐ” ในการผลิต
การสร้าง การจัดวางชุดความรู้และความจริงที่มีผลต่อ
ความคิดและความเชื่อของประชาชนในวงกว้างรวมทั้งการ
เอื้อประโยชน์ต่อ “ตัวรัฐเอง” ในฐานะ “ผู้มีอำนาจในการ
กำหนดนโยบาย”

ว่าด้วยทฤษฎีรัฐศาสตร์ และ รัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัย

บรรณาธิการ :

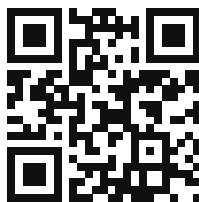
ผศ. ดร.วัชรพล ศุภจักรวัฒนา
และคณะ

การเปลี่ยนแปลงของรัฐในรอบกว่าทศวรรษที่ผ่านมา นำมาซึ่งความเป็น
พหุนิยมความซับซ้อนของ การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ รวมไปถึง
ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างมหาศาล มากกว่าที่เราจะทำความเข้าใจ
เรื่องต่าง ๆ ในมิติเดียว หรือใช้ องค์ความรู้เพียงอย่างเดียวได้เพื่อเท่าทันต่อ
การเปลี่ยนแปลง จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ที่สนใจเรื่องรัฐ ต้องอาศัยมุมมอง แบบสหวิทยาการ
ในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของรัฐในยุคสมัยใหม่ให้ลึกซึ้งมากขึ้น “หนังสือ
เล่มนี้ เป็นความพยายามของนักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยภูมิภาค
ที่จะฉายภาพความรู้สำคัญทาง ด้านรัฐศาสตร์ ที่เป็นการรู้ร่วมสมัยและมีความ
หลากหลายประเด็นทางวิชาการ เพื่อจะช่วยอธิบายพลวัตของรัฐสมัยใหม่ได้
อย่างชัดเจนขึ้น

สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

สั่งซื้อหนังสือออนไลน์ จัดส่งถึงบ้านสะดวกรวดเร็ว

สั่งซื้อทันที

กรณีต้องการสั่งซื้อหนังสือปริมาณมาก หรือเข้าชั้นเรียนติดต่อได้ที่
ฝ่ายจัดจำหน่ายสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

✉ nuph@nu.ac.th

📌 สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

☎ 0 5596 8833-8836

📱 [nu_publishing](#)

NUPH
online store

www.nupress.grad.nu.ac.th